

Załącznik do Warmińsko-Mazurskiego Planu Rozwoju Usług Społecznych
i Deinstytucjonalizacji na lata 2023-2025

**DIAGNOZA I POTRZEBY
W ZAKRESIE REALIZACJI USŁUG
SPOŁECZNYCH
W WOJEWÓDZTWIE WARMIŃSKO-
MAZURSKIM**

Olsztyn 2023 r.

Spis treści:

OBSZAR 1A - RODZINA.....	3
REKOMENDACJE WYNIKAJĄCE Z DIAGNOZY	11
OBSZAR 1B – PIECZA ZASTĘPCZA.....	12
REKOMENDACJE WYNIKAJĄCE Z DIAGNOZY	16
OBSZAR 2 – OSOBY STARSZE	17
REKOMENDACJE WYNIKAJĄCE Z DIAGNOZY	25
OBSZAR 3 – OSOBY Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI	26
REKOMENDACJE WYNIKAJĄCE Z DIAGNOZY	30
OBSZAR 4 – OSOBY Z ZABURZENIAMI PSYCHICZNYMI I W KRYSYSIE PSYCHICZNYM.....	31
REKOMENDACJE WYNIKAJĄCE Z DIAGNOZY	36
OBSZAR 5 – OSOBY W KRYZYSIE BEZDOMNOŚCI.....	37
REKOMENDACJE WYNIKAJĄCE Z DIAGNOZY	41
OBSZAR 6 – OBYWATELE PAŃSTW TRZECICH, W TYM MIGRANCI.....	42
REKOMENDACJE WYNIKAJĄCE Z DIAGNOZY	44
PODMIOTY EKONOMII SPOŁECZNEJ JAKO REALIZATORZY USŁUG SPOŁECZNYCH.....	45
REKOMENDACJE WYNIKAJĄCE Z DIAGNOZY	47

OBSZAR 1A - RODZINA

Sytuacja demograficzna

- Województwo warmińsko-mazurskie w końcu roku 2021 zamieszkiwało 1 374 699 osób. Populacja województwa zmniejsza się od 2011, tzn. w okresie 2011-2021 liczba ludności zmniejszyła się o 77 897, tj. o 5,4%.
- Od 2000 r. w województwie widoczny jest ubytek migracyjny (więcej osób wyjechało na stałe z województwa, niż zameldowało się w nim na stałe). W 2021 r. saldo migracji w województwie wyniosło -2391 osób.
- Spada liczba urodzeń w województwie - w 2021 roku zarejestrowano 10 539 urodzeń żywych, czyli o 13% mniej niż w roku poprzednim i o 23% mniej niż w roku 2018 i aż o 32,5% mniej w stosunku do roku 2000.
- W 2021 roku zawarto 5605 związków małżeńskich, co w stosunku do 2018 r. stanowi spadek o 1091 związków. W roku 2021 na 1000 ludności przypadły 4 nowo zawarte małżeństwa. W Polsce były to 4,4 małżeństwa.
- Według danych z Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2021 w województwie warmińsko-mazurskim zamieszkuje największa liczba osób rozwiedzionych. W regionie nastąpił największy w kraju wzrost liczby rozwodów w ciągu ostatniej dekady, tj. o 4,1%. Najczęstszą przyczyną rozwodów jest niezgodność charakterów.
- Od początku 2000 r. zaobserwować można w województwie stałą wzrostową tendencję liczby zgonów. W 2021 r. zmarło 18 839 osób, co oznacza, że w porównaniu do roku 2000 zanotowano wzrost liczby zgonów o 60%.
- Choroby układu krążenia, nowotwory i choroby układu oddechowego to najczęstsze przyczyny zgonów mieszkańców województwa. Biorąc pod uwagę zgony z powodu chorób układu oddechowego województwo zajmuje pierwsze miejsce w kraju.

Sytuacja życiowa/materialna rodzin

- Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na 1 osobę w rodzinie w województwie warmińsko-mazurskim w 2021 r. wyniósł 2069,47 zł i wzrósł, w stosunku do roku 2018, o 514,66 zł. W tym samym okresie przeciętne miesięczne wydatki na 1 osobę w gospodarstwach domowych wzrosły z kwoty 981,86 zł w 2018 r. do kwoty 1 221,07 zł w 2021 r. tj. o 239,21 zł.
- Z danych GUS wynika, że odsetek gospodarstw domowych w województwie warmińsko-mazurskim, oceniających swoją sytuację materialną w sposób pozytywny (raczej dobrze, dobrze, bardzo dobrze) wyniósł w 2021 r. 55,8% i wzrósł w stosunku do 2018 r. o 10,1%.
- Na terenie województwa w roku 2021 świadczeniami z pomocy społecznej realizowanymi przez ośrodki pomocy społecznej i powiatowe centra pomocy rodzinie objęto 45 146 rodzin (o 20,8% mniej niż w 2018 r.), a w tych rodzinach 95 493 osoby (o 27,5% mniej niż w 2018 r.). Przyczyny spadku liczby osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej to przede wszystkim: zmniejszająca się liczba mieszkańców województwa, niski poziom urodzeń, zwiększająca się liczb zgonów, trwałe spadki liczby istniejących małżeństw, a w konsekwencji zmniejszający się potencjał reprodukcyjny i opiekuńczo – pielęgnacyjny, starzenie się mieszkańców województwa, przechodzenie osób w wieku emerytalnym z zasiłków na emerytury, co powoduje wyjście tych osób z systemu pomocy społecznej, a przejście na świadczenia wypłacane przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych, niskie kryteria dochodowe dla

osoby samotnie gospodarującej oraz dla osoby w rodzinie, które umożliwiają korzystanie z pomocy społecznej.

- W 2021 r. spośród rodzin objętych pomocą społeczną 54,2% stanowiły rodziny jednoosobowe, 15,4% - dwuosobowe, 10,0% - trzyosobowe, 9,7% - czterosobowe, 6,3% - pięciosobowe, 4,4% - sześćosobowe i więcej.¹

Opieka nad dziećmi, w tym nad dziećmi z niepełnosprawnościami

- W 2021 r. odsetek dzieci w wieku 1-2 lata, objętych różnymi formami opieki instytucjonalnej w województwie warmińsko-mazurskim wyniósł 19,9% i utrzymuje tendencję wzrostową.
- W skali regionu nastąpił wyraźny rozwój form opieki nad dziećmi do 3 r.ż., który dotyczy przede wszystkim większych miast. W 2021 r. w województwie funkcjonowały 93 żłobki. Liczba miejsc w żłobkach i klubach dziecięcych wyniosła 4348 i w stosunku do 2018 r. znacząco wzrosła – o niemal 40%. Należy jednak podkreślić, że w większości miejscowości województwa warmińsko-mazurskiego żłobki i kluby dziecięce nie funkcjonują.
- Według stanu na dzień 31 grudnia 2021 r. w województwie warmińsko-mazurskim w żłobkach i klubach dziecięcych przebywało 3765 dzieci. Co ciekawe, przez cały rok 2021 odnotowano w tym systemie aż 5852 dzieci. Może to oznaczać, że duża część rodziców korzystała z tego typu opieki nad dziećmi w sposób krótkoterminowy.
- W 2021 r. w województwie ze wszystkich typów placówek w ramach wychowania przedszkolnego skorzystało 49 022 dzieci, czyli o 2389 dzieci więcej niż w roku 2018. Odsetek dzieci, objętych wychowaniem przedszkolnym w 2021 r. w grupie wiekowej 3-5 lat w województwie warmińsko-mazurskim przekroczył 83%. W przypadku sześciolatków, odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym w roku 2021 wyniósł 96,8%.
- Z informacji zebranych z powiatowych centrów pomocy rodzinie wynika, że na koniec 2021 roku na terenie 10 powiatów województwa warmińsko-mazurskiego funkcjonowało 16 ośrodków i punktów wczesnej interwencji dla dzieci zagrożonych niepełnosprawnością. Z usług tych ośrodków skorzystało 1958 dzieci. W porównaniu do 2018 roku przybyły 3 nowe ośrodki, a liczba dzieci z nich korzystających spadła o 48%, co mogło być skutkiem trwającej pandemii. Zwiększyła się natomiast liczba korzystających z nich dzieci z niepełnosprawnościami, która w 2021 r. wyniosła 779.
- W 2021 roku w województwie warmińsko-mazurskim 17 powiatów wdrożyło program kompleksowego wsparcia dla rodzin „Za życiem” na rzecz wczesnego wykrywania wad rozwojowych i rehabilitacji dzieci z niepełnosprawnościami oraz zagrożonych niepełnosprawnością. W 2021 r. programy w tym zakresie wdrożyło o 7 powiatów więcej niż w roku 2018.
- Z informacji uzyskanych z Kuratorium Oświaty w Olsztynie wynika, że z roku na rok wzrasta liczba dzieci korzystających z usług zespołów wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka. W roku 2021 z ich usług skorzystało 2430 dzieci, to jest o 239 więcej w porównaniu do 2018 roku.
- W 2021 r. ponad 1,6 tys. placówek oświatowych województwa warmińsko-mazurskiego kształciło ponad 10 tys. osób z niepełnosprawnościami. W porównaniu do roku 2018 ich liczba wzrosła. Wszyscy uczniowie objęci byli wsparciem psychologiczno-pedagogicznym przez specjalistów zatrudnionych w szkołach i placówkach oświatowych.

¹ Ocena zasobów pomocy społecznej województwa warmińsko-mazurskiego za 2021 r.

- W województwie warmińsko-mazurskim działają 23 Specjalne Ośrodki Szkolno-Wychowawcze, do których uczęszczało 783 dzieci i młodzieży (na dzień 31.12.2021 r.), z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego, w ramach obowiązku szkolnego na poziomie przedszkolnym, szkoły podstawowej i szkoły ponadpodstawowej, co stanowi wzrost o blisko 12% w stosunku do roku 2018. Ponadto w regionie funkcjonuje 8 Ośrodków Rewalidacyjno-Wychowawczych, które umożliwiają 354 wychowankom z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu głębokim lub znacznym, realizację obowiązku szkolnego, a także 9 Ośrodków Rehabilitacyjno-Edukacyjno-Wychowawczych (OREW w Działdowie, Giżycku, Mikołajkach, Nidzicy, Biskupcu, Ostródzie, Piszcu, Elblągu i Olsztynie). W tym zakresie nie odnotowano większych zmian w stosunku do 2018 roku.
- Zgodnie z informacjami z powiatowych centrów pomocy rodzinie na terenie województwa warmińsko-mazurskiego na koniec 2021 roku funkcjonowało 147 ośrodków i punktów wsparcia świadczących specjalistyczne, terapeutyczne i opiekuńcze usługi dla osób z niepełnosprawnościami i ich rodzin. W porównaniu do roku 2018 ich liczba zwiększyła się o 11 podmiotów. Ponadto wzrosła liczba osób korzystających w ww. ośrodków i punktów o blisko 10 tys. (z 32,4 tys. do 41,6 tys. osób).

Aktywność społeczna/edukacyjna rodzin

- W 2021 r. w województwie warmińsko-mazurskim funkcjonowało 151 ośrodków kultury, świetlic i klubów, z których usług w 2021 r. skorzystało 746,8 osoby na 1000 mieszkańców, co jest najwyższym wynikiem w kraju. W stosunku do roku 2018 wskaźnik ten znacząco się obniżył (o 43%), co może być wynikiem pandemii COVID-19.
- Trudno oszacować dostępność i jakość różnych form zajęć pozaszkolnych dla dzieci i młodzieży, gdyż ich realizacja jest bardzo rozproszona. Organizują je zarówno miejskie i gminne ośrodki kultury, jak i organizacje pozarządowe, a także szereg prywatnych podmiotów, świadczących usługi komercyjne.
- Zajęcia pozaszkolne dla dzieci i młodzieży dostępne są w największym stopniu w ośrodkach miejskich, a poza tym korzystanie z nich najczęściej wiąże się z odpłatnością. Oba te czynniki stanowią barierę dla znacznej części rodzin w regionie.
- W 2021 r. w województwie funkcjonowały 4 Centra Usług Społecznych (w Elblągu, Srokowie, Górowie Iławeckim, Kurzętniku). Z analizy potrzeb przeprowadzonej przez ROPS w listopadzie 2021 r. wynika, że 27 ośrodków pomocy społecznej jest zainteresowanych przekształceniem się w CUS lub utworzeniem CUS na swoim terenie. CUS-y to nowe jednostki organizacyjne gminy, mające służyć rozwojowi i integracji usług społecznych organizowanych i świadczonych na poziomie lokalnym.

Problemy opiekuńczo-wychowawcze rodzin

- Pod względem dobrostanu życia dzieci i młodzieży, Polska znajduje się na dalekim 31. miejscu na 38 krajów biorących udział w badaniu UNICEF. Na skali zadowolenia z życia od 0 do 10, prawie trzech na dziesięciu 15-latków w Polsce zaznacza mniej niż 6. Polska młodzież plasuje się na przedostatnich pozycjach w rankingu oceny swojego zdrowia wśród 45 krajów.
- Jak wynika z badania, odczuwanie wysokiego wsparcia ze strony rodziny spada z wiekiem u obu płci w każdej grupie wiekowej, zaś w wieku 15 lat deklaruje je zaledwie 51% chłopców oraz 49% dziewcząt, plasując polskich nastolatków na 42 (chłopcy) oraz 43 (dziewczynki) miejscu w rankingu 44 krajów od najwyższego wskaźnika.

- Sytuacja dotycząca deklarowanego wsparcia ze strony nauczycieli nie jest korzystniejsza, pogarszając się wraz z wiekiem u obu płci. W wieku 15 lat zaledwie 31% chłopców oraz 21% dziewcząt odczuwa wsparcie kadry dydaktycznej, co daje nam ostatnie miejsce w rankingu 44 krajów. Poziom wsparcia ze strony rówieśników także klasyfikuje polskich nastolatków na przedostatnich i ostatniej pozycji w rankingu we wszystkich grupach wiekowych.
- Izolacja społeczna wymuszona pandemią COVID-19, nasiliła jeszcze problemy, z którymi boryka się obecnie młodzież. Kontakty rówieśnicze przeniosły się w zwiększonym zakresie do wirtualnej rzeczywistości. Dla 29% dzieci był to jedyny sposób, w jaki utrzymywały relacje ze sobą, ale aż 64% zdarzało się spotykać z kolegami „w realu”, przy czym takie spotkania były znacznie rzadsze niż kiedyś. Okazuje się, że to właśnie spotkań z rówieśnikami najbardziej brakowało uczniom w okresie pandemii (taką potrzebę zadeklarowało aż 64% z nich). Z badania „Dzieci w pandemii” wynika, że izolacja była trudnym emocjonalnie czasem dla uczniów. U 75% dzieci częściej niż wcześniej zdarzały się negatywne reakcje emocjonalne – przejawy złości, obrażanie się, nie przestrzeganie poleceń czy zamykanie się w sobie. Ponad połowa respondentów uznała, że w okresie pandemii samopoczucie ich dziecka pogorszyło się. Pomimo tego zaledwie 5% rodziców zadeklarowało, że korzysta z pomocy psychologicznej dla dziecka, a aż 68% w ogóle nie rozważa takiej ewentualności. Niepokoić może fakt, jak wiele negatywnych emocji towarzyszyło dzieciom i często był to dla nich stan permanentny. Co czwarte dziecko (28%) przyznało, że stale lub często jest rozzłoszczone, co piąte odczuwa stale/częste przygnębienie, osamotnienie czy smutek.
- W 2021 roku w województwie stwierdzono ogółem 1526 przestępstw wynikających z ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii, w tym 41 przestępstw popełnionych przez osoby nieletnie.
- Na terenie województwa w 2021 roku wypełniono ogółem 3255 formularzy „Niebieska Karta -A”, co stanowi spadek o 1655 w stosunku do roku 2018. Liczba formularzy wszczynających nową procedurę „NK” w 2021 r. wyniosła 2798.
- Liczba osób, wobec których istniało podejrzenie, że stosowały przemoc w rodzinie systematycznie spada (według rejestrów prowadzonych przez policję) – w stosunku do 2018 roku o 38%. Przemocy wobec osób najbliższych dopuszczali się najczęściej mężczyźni, których w 2021 roku odnotowano 1409 (w 2018 r. – 3960).
- W 2021 r. w województwie funkcjonowały podmioty wspierające rodziny dotknięte zjawiskiem przemocy, m.in.:

	Liczba podmiotów			
	2018	2021	Zmiana 2018-2021	
			różnica	różnica %
Ośrodki pomocy dla osób pokrzywdzonych przestępstwem	1	8	+7	700%
Świetlice środowiskowe	105	53	-52	50%
Placówki świadczące usługi w zakresie interwencji kryzysowej	25	26	+1	4%
Placówki poradnictwa specjalistycznego, w tym rodzinnego	48	30	-18	38%
Przyjazne Pokoje Przesłuchań Dzieci	17	18	+1	6%
Specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie	3	3	-	-
	(55 miejsc)	(55 miejsc)	-	-
Organizacje pozarządowe świadczące usługi dla osób i rodzin dotkniętych przemocą w rodzinie	16	11	-5	31%

Poradnictwo specjalistyczne i inne formy wsparcia rodzin i dzieci

- Pomoc pedagogiczna, jest relatywnie wysoko dostępna. W każdej szkole zatrudniony jest pedagog. Dużo gorsza sytuacja występuje w przypadku pomocy psychologicznej. Według danych Kuratorium Oświaty w Olsztynie w roku szkolnym 2021/2022 tylko w ok. 20% szkół podstawowych w województwie warmińsko-mazurskim zatrudniony był psycholog. W przypadku szkół ponadpodstawowych odsetek ten był jeszcze niższy.
- Jednostkami wyspecjalizowanymi w udzielaniu pomocy psychologicznej dzieciom i młodzieży są publiczne poradnie psychologiczno-pedagogiczne, których w województwie warmińsko-mazurskim jest 26.
- Poza systemem oświaty pomoc psychologiczna w województwie dostępna jest w punktach informacyjno-konsultacyjnych, działających przy PCPR lub OPS. Jest to jednak wsparcie w głównej mierze skierowane do osób uzależnionych i ich rodzin oraz ofiar i sprawców przemocy w rodzinie. W gminach tego typu punkty działają z reguły przy Gminnych Komisjach Rozwiązywania Problemów Alkoholowych. W niektórych z nich psycholog dostępny jest raz w tygodniu, w innych zaledwie raz w miesiącu.
- W roku 2021 w województwie warmińsko-mazurskim działały 32 jednostki i punkty poradnictwa specjalistycznego, w tym rodzinnego, z pomocy których skorzystały 2044 osoby. Natomiast w roku 2018 z pomocy 25 jednostek tego typu skorzystało 4021 osób.²
- W ramach ustawy o pomocy społecznej w województwie warmińsko-mazurskim funkcjonuje 7 ośrodków i punktów interwencji kryzysowej. W 2019 roku województwo warmińsko-mazurskie było jednym z województw, w których przeznaczano najmniej środków finansowych na działalność jednostek interwencji kryzysowej – wydatkowano 1 985 700 zł (przy 62 553 512 zł łącznie w całym kraju). Nie we wszystkich powiatach w województwie funkcjonował ośrodek interwencji kryzysowej, mimo obowiązku ustawowego.³
- Jedną z form przeciwdziałania problemom opiekuńczo-wychowawczym jest ogólnopolski program „Szkoła dla Rodziców i Wychowawców”. Jego celem jest zwiększenie umiejętności wychowawczych rodziców. W województwie warmińsko-mazurskim mamy 46 certyfikowanych realizatorów tego programu, którzy prowadzą szkolenia w jednostkach, takich jak: szkoły, poradnie psychologiczno-pedagogiczne, ośrodki pomocy społecznej. Z badań ankietowych, prowadzonych przez ROPS wynika, że tylko na terenie ok. 22% gmin organizowane są zajęcia w ramach „Szkoły dla Rodziców i Wychowawców”, a rocznie korzysta z nich kilkaset osób. W roku 2018 było to 688 osób, natomiast w okresie pandemii liczba ta spadła o ponad połowę (290 osób w 2020 r.). W roku 2021 r. 25 gmin i 4 powiaty zadeklarowały przeszkolenie w sumie 362 osób.
- W województwie warmińsko-mazurskim w dalszym ciągu nie funkcjonuje żadna rodzina wspierająca, która jest formą pomocy w opiece i wychowaniu dziecka przewidzianą w Ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.
- W latach 2018-2021 liczba asystentów rodziny utrzymywała się w przedziale 170-180 osób, natomiast wyraźnie wzrosła liczba rodzin, z którymi pracują asystenci rodziny. W 2021 r. z usług asystentów rodziny skorzystało 2117 rodzin, co stanowi wzrost w stosunku do roku 2018 o 27%. W rezultacie wzrosła też liczba rodzin, przypadających na 1 asystenta – w 2021 r. było ich 12 (o dwie więcej niż w 2018 r.). Tymczasem w 90% gmin województwa warmińsko-mazurskiego zatrudniony jest 1-2 asystentów rodziny, natomiast 4 gminy nie wykazały na koniec 2021 r. ani jednego asystenta.

² Infrastruktura pomocy społecznej województwa warmińsko-mazurskiego według stanu na 31 grudnia 2021 roku.

³ „Wykonywanie zadań w zakresie interwencji kryzysowej na rzecz osób i rodzin przez powiaty”

- Kluczową przesłanką do objęcia rodziny wsparciem asystenta jest jej bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych. W 2021 r. z tego powodu pomoc społeczną przyznano 5750 (63 % rodzin stanowiły rodziny niepełne) rodzinom, co stanowi spadek o 30% w stosunku do 2018 roku. Porównanie tej liczby z liczbą rodzin, które skorzystały z usług asystentów rodziny w 2021 r. prowadzi do wniosku, że w najlepszym razie tylko 37% rodzin z problemami opiekuńczo-wychowawczymi znajdowało się pod opieką asystentów rodziny.
- Niedostatecznie wykorzystanym w województwie sposobem na wsparcie rodzin w opiece i wychowaniu dziecka są placówki wsparcia dziennego. Na koniec 2021 r. w gminach województwa warmińsko-mazurskim istniało 68 placówek wsparcia dziennego (55 prowadzonych w formie opiekuńczej, 13 w formie specjalistycznej, 3 w formie podwórkowej realizowanej przez wychowawcę) dysponujących 2249 miejscami dla dzieci, z których przeciętnie w roku 2021 zajęta była nieco ponad połowa. W stosunku do roku 2018 spadła liczba placówek (ubyły 4 z nich), natomiast zwiększyła się liczba miejsc w placówkach (przybyły 254 miejsca).
- W 2021 r. w regionie funkcjonowały 2 placówki wsparcia dziennego o zasięgu ponadgminnym (jedna w formie opiekuńczej i jedna w formie specjalistycznej) posiadające w sumie 90 miejsc, z których wszystkie w 2021 r. były zajęte.
- Z kontroli NIK wynika, że system, w którym funkcjonują młodzieżowe ośrodki wychowawcze nie gwarantuje skutecznej resocjalizacji, gdyż mniej osób wchodzi na drogę przestępczą po opuszczeniu zakładów karnych niż ośrodków wychowawczych. Porównanie danych w zakresie wchodzenia w konflikt z prawem osób, które w 2012 roku opuściły MOW lub zakłady karne i areszty śledcze, wykazało, że po upływie około pięciu lat, w konflikt z prawem weszło aż 60% byłych wychowanków MOW, czyli o 22 pkt. proc. więcej niż osób, które w tym samym okresie opuściły zakłady karne i areszty śledcze (38%). W skontrolowanych przez NIK ośrodkach występowały bariery ograniczające efektywne eliminowanie przyczyn i przejawów niedostosowania społecznego nieletnich. Przede wszystkim brakuje placówek wyspecjalizowanych w rozwiązywaniu specyficznych dysfunkcji wychowanków, np. uzależnień, czy agresji. Nieletni potrzebujący różnego rodzaju terapii trafiają do tych samych ośrodków, ponadto świadczona w nich opieka psychologiczno-pedagogiczna jest nieadekwatna do potrzeb wychowanków. Zidentyfikowane przez NIK przeszkody utrudniają powrót nieletnich do zgodnego z prawem funkcjonowania w społeczeństwie⁴
- W 2021 r. w województwie działały podmioty na rzecz resocjalizacji dzieci i młodzieży, m.in.:

	Liczba placówek				Liczba miejsc				Liczba wychowanków			
	2018	2021	Zmiana 2018-2021		2018	2021	Zmiana 2018-2021		2018	2021	Zmiana 2018-2021	
			różnica	różnica %			różnica	różnica %			różnica	różnica %
Młodzieżowe ośrodki socjoterapii zapewniające całodobową opiekę*	2	2	-	-	110	108	-2	-1,80%	101	91	-10	-9,9%
Młodzieżowe ośrodki wychowawcze*	2	2	-	-	192	180	-12	-6,3%	119	108	-11	-9,2%

* Bank Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny

⁴ Informacja o wynikach kontroli „Działalność resocjalizacyjna młodzieżowych ośrodków wychowawczych”, Szczecin 2017, str. 8-10.

- W 2021 r. w województwie warmińsko-mazurskim funkcjonował jeden zakład poprawczy z limitem miejsc – 33.
- W województwie warmińsko-mazurskim w 112 ośrodkach pomocy społecznej i 4 centach usług społecznych oraz 19 powiatowych centrach pomocy rodzinie, według stanu na 31 grudnia 2021 roku, na umowę o pracę zatrudnionych było łącznie 3197 osób tzn. o 116 osób mniej niż w 2018 r. (o 3,5%). W 2021 r. pracowników socjalnych było ogółem 882 - o 33 mniej niż w 2018 r. (o 3,6%).
- Z analizy potrzeb szkoleniowych pracowników instytucji pomocy i integracji społecznej z terenu województwa warmińsko-mazurskiego opracowanej przez ROPS w październiku 2022 r. wynika, że największe zainteresowanie dotyczy poniższych zagadnień:
 - zmiana przepisów dotyczących DPS;
 - praca z osobami z zaburzeniami;
 - zmiana ustawy o przeciwdziałaniu przemocy;
 - wypalenie zawodowe pracowników pomocy społecznej;
 - zagadnienia dotyczące problematyki bezdomności.

Badanie potrzeb i realizacji usług społecznych w województwie

- W październiku 2022 r. Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie zrealizował badanie pn. „Diagnoza potrzeb i realizacji usług na rzecz mieszkańców gmin województwa warmińsko-mazurskiego”. Kwestionariusz ankiety skierowany został do urzędów miast/gmin województwa warmińsko-mazurskiego.
- Z badania wynika, że największe potrzeby w zakresie wsparcia rodziny dotyczą rozwoju następujących usług społecznych:
 - terapia rodzinna,
 - mediacje,
 - centra/ośrodki informacji i wspierania rodzin i opiekunów osób potrzebujących wsparcia w codziennym funkcjonowaniu,
 - wsparcie edukacyjne rodzin w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych (m.in. warsztaty, szkoła dla rodziców i wychowawców, treningi umiejętności),
 - zapewnienie opieki dla dzieci do lat 3, w tym dzieci z niepełnosprawnościami (żłobki, kluby dziecięce),
 - centra usług społecznych.

W poniższej tabeli przedstawiono pozostałe usługi społeczne skierowane do rodzin oraz zapotrzebowanie na ich realizację w gminach województwa warmińsko-mazurskiego.

Tabela 1. Diagnoza potrzeb i realizacji usług na rzecz mieszkańców gmin województwa warmińsko-mazurskiego – usługi na rzecz rodziny

Lp.	Usługa	Liczba gmin, na terenie których realizowane są dane usługi				Liczba gmin, na terenie których usługi nie są realizowane ale jest na nie zapotrzebowanie	Liczba gmin, na terenie których usługi nie są realizowane i nie ma na nie zapotrzebowania
		Tak, ogółem	Tak, poziom niski	Tak, poziom średni	Tak, poziom wysoki		
1	Terapia rodzinna	22	7	12	3	49	10
2	Mediacje	18	7	9	2	45	17
3	Centra/ośrodki informacji i wspierania rodzin i opiekunów osób potrzebujących wsparcia w codziennym funkcjonowaniu	9	1	5	3	41	26
4	Wsparcie edukacyjne rodzin w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych (m.in. warsztaty, szkoła dla rodziców i wychowawców, treningi umiejętności)	46	14	25	7	33	2
5	Zapewnienie opieki dla dzieci do lat 3, w tym dzieci z niepełnosprawnościami (żłobki, kluby dziecięce)	36	7	21	8	30	14
6	Placówki wsparcia dziennego prowadzone w formie opiekuńczej, w tym kół zainteresowań, świetlic, klubów i ognisk wychowawczych, w formie specjalistycznej i w formie pracy podwórkowej, realizowane przez wychowawcę	41	4	19	18	29	10
7	Opieka wytchnieniowa dla rodzin sprawujących opiekę nad osobą zależną	28	7	14	7	28	27
8	Usługi dla osób w sytuacjach kryzysowych, np. poradnictwo, konsultacje (w tym specjalistyczne), grupy wsparcia, telefon zaufania/telefoniczna interwencja kryzysowa	37*	4	24	7	28	11
9	Rodziny wspierające	1	0	0	1	28	50
10	Interwencja kryzysowa	43	3	26	14	26	7
11	Konsultacje i poradnictwo rodzinne	51*	10	27	13	25	2
12	Wczesne wspomaganie rozwoju	37*	10	20	6	24	13
13	Grupy wsparcia/ grupy samopomocowe	34	9	19	6	17	19
14	Mieszkania chronione/wspomagane: treningowe i wspierane	37	10	11	16	17	11
15	Konsultacje i poradnictwo logopedyczne	59*	13	35	9	15	4
16	Usługi edukacyjne (kursy, szkolenia, warsztaty itp.)	59*	8	35	15	15	7
17	Usługi sąsiedzkie	21*	9	9	2	13	25
18	Wypożyczalnie sprzętu rehabilitacyjnego, pielęgnacyjnego, ortopedycznego, itp.	36*	7	21	7	12	7
19	Wsparcie opiekunów nieformalnych sprawujących opiekę nad osobą zależną	8	0	7	1	11	39
20	Konsultacje i poradnictwo pedagogiczne	61*	4	36	17	11	4
21	Usługi transportowe	38	5	22	10	11	9
22	Konsultacje i poradnictwo psychologiczne	67*	10	41	14	9	0
23	Usługi rehabilitacyjne	46	12	24	10	8	9
24	Konsultacje i poradnictwo prawne	71	7	43	21	7	0
25	Telemedycyna	21*	7	11	2	7	23
26	Asystent rodziny	78*	0	25	51	5	0
27	Usługi w zakresie aktywności rekreacyjnej (plac zabaw, parki, siłownie zewnętrzne, orliki itp.)	76	4	28	44	5	0
28	Specjalistyczne usługi opiekuńcze	22	1	8	13	5	40
29	Usługi w zakresie organizacji czasu wolnego (zajęcia plastyczne, taneczne, muzyczne, wernisaże, kluby czytelników itp.)	76*	12	32	31	4	1
30	Usługi w zakresie aktywności sportowej (kluby sportowe, zajęcia sportowe, turnieje, sekcje sportowe, itp.)	77*	9	30	35	2	1
31	Usługi teleopiekuńcze	48	5	16	27	2	18
32	Usługi opiekuńcze	81*	5	26	49	1	0

* niektóre gminy nie określiły poziomu realizacji usługi

REKOMENDACJE WYNIKAJĄCE Z DIAGNOZY

1. Tworzenie miejsc koordynacji usług w formie Centrów Usług Społecznych.
2. Zwiększanie dostępności i jakości poradnictwa specjalistycznego dla rodzin, ze szczególnym uwzględnieniem dzieci i młodzieży, w szczególności dzieci i młodzieży z niepełnosprawnościami i/lub zagrożonych niepełnosprawnością.
3. Rozwój form opieki nad dziećmi, poprzedzających rozpoczęcie edukacji szkolnej, głównie w mniejszych miejscowościach regionu, dedykowanych również dzieciom ze szczególnymi potrzebami i/lub z niepełnosprawnościami.
4. Realizacja programów profilaktycznych, mających na celu ograniczenie problemów społecznych w regionie.
5. Udzielanie kompleksowej pomocy rodzinom w kryzysie, szczególnie w sytuacji czasowego umieszczenia jej członków w instytucjach całodobowych.
6. Podnoszenie kwalifikacji i kompetencji kadr na potrzeby świadczenia usług w społeczności lokalnej na rzecz rodziny.
7. Rozwój usług społecznych poprzez inwestycje w infrastrukturę, w szczególności w zakresie mieszkalnictwa chronionego/wspomagane oraz placówek wsparcia dziennego w formie opiekuńczej – zgodnie z zasadami deinstytucjonalizacji.

OBSZAR 1B – PIECZA ZASTĘPCZA

- Liczba dzieci przebywających w pieczy zastępczej spada, jednak jest to spadek relatywnie niewielki, który może być związany z sytuacją demograficzną województwa. Wg stanu na dzień 31.12.2021 r. w pieczy zastępczej przebywało 3609 dzieci, czyli o 127 dzieci mniej niż 3 lata wcześniej.
- W 2021 r. z rodziny naturalnej do pieczy zastępczej skierowano 664 dzieci. Natomiast pieczę opuściło 575 dzieci do 18 r.ż. z czego 35% powróciło do rodziny naturalnej (201 dzieci). Warto zauważyć, że spada liczba dzieci, w przypadku których powodem opuszczenia pieczy zastępczej było przysposobienie. W 2021 r. było to 76 dzieci, natomiast w roku 2018 - 99 dzieci.
- Według stanu na dzień 31.12.2021 r. w pieczy zastępczej przebywało 432 dzieci z orzeczonym stopniem niepełnosprawności oraz 126 dzieci ze zdiagnozowanym Spektrum Płodowych Zaburzeń Alkoholowych FASD. Wynika z tego, że 12% dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej to dzieci z niepełnosprawnością.
- Zdecydowana większość dzieci przebywa w pieczy zastępczej w sposób długoterminowy, tzn. 59% z nich przebywa w pieczy powyżej 3 lat. Dotyczy to wszystkich form pieczy zastępczej poza pogotowiem rodzinnym. Oznacza to, że tymczasowość pieczy, wynikająca z Ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, jest w większości przypadków tylko teoretyczna.
- W pieczy zastępczej przebywają głównie dzieci w wieku nastoletnim. Niemal połowę wszystkich dzieci umieszczonych w pieczy stanowią wychowankowie powyżej 14 r.ż. Dzieci poniżej 7 r.ż. stanowiły tylko 17% wszystkich dzieci, przebywających w pieczy zastępczej na dzień 31.12.2021 r. Koresponduje to z danymi wskazującymi na długi okres przebywania dzieci w pieczy, trwający często do pełnoletności.

Rodzinna piecza zastępcza

- Piecza rodzinna jest dominującą formą pieczy zastępczej. Wg stanu na dzień 31.12.2021 r. przebywało w niej 78% wszystkich dzieci, skierowanych do pieczy zastępczej (2806 dzieci).
- Liczbę rodzin zastępczych w województwie warmińsko-mazurskim przedstawiono w poniższej tabeli:

	Liczba placówek			
	2018	2021	Zmiana 2018-2021	
			różnica	różnica %
Rodziny zastępcze - ogółem	1843	1753	-90	-4,9%
Rodziny zastępcze spokrewnione	1163	1095	-68	-5,8%
Rodziny zastępcze niezawodowe	553	531	-22	-4,0%
Rodziny zastępcze zawodowe	100	100	-	-
Rodziny zastępcze zawodowe pełniące funkcję pogotowia rodzinnego	20	20	-	-
Rodziny zastępcze zawodowe specjalistyczne	7	7	-	-
Rodzinne domy dziecka	28	35	7	+25%

- Liczba koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej na przestrzeni ostatnich 3 lat utrzymuje się na względnie stałym poziomie, wynoszącym 97/98 osób. W 2021 r. opieką koordynatora objęte były 1322 rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka, co stanowi 74% wszystkich tego typu form pieczy zastępczej.

- Liczba rodzin zastępczych wciąż jest niedostateczna. Brakuje w szczególności należycie przygotowanych zawodowych rodzin zastępczych. W 2021 r. w całym województwie przeszkolono jedynie 20 kandydatów na rodziny zastępcze zawodowe oraz 4 kandydatów na prowadzących rodzinne domy dziecka, a także 14 kandydatów na rodziny zastępcze spokrewnione i 116 kandydatów na rodziny zastępcze niezawodowe. Pomimo, iż liczba przeszkolonych kandydatów ogółem jest wyższa niż w roku 2018 to nie jest to wzrost na tyle znaczący, aby zniwelował deficyt osób chętnych do sprawowania rodzinnej pieczy zastępczej.
- Rodzicielstwo zastępcze jest w kryzysie (starzenie się rodzin, wypalenie zawodowe). Koniecznym staje się więc prowadzenie kompleksowych działań wspierających rodziny zastępcze, a także pozyskiwanie nowych rodzin zastępczych zawodowych, w tym specjalistycznych oraz tworzenie rodzinnych domów dziecka.
- Do głównych problemów rodzin zastępczych należą problemy opiekuńczo-wychowawcze z dziećmi przybywającymi w pieczy zastępczej, trudności w dostępie do pomocy specjalistycznej oraz problemy w relacjach z rodzinami biologicznymi. Uzasadnia to, zgłaszaną przez organizatorów rodzinnej pieczy zastępczej, potrzebę prowadzenia mediacji pomiędzy rodzinami zastępczymi a biologicznymi w celu rozwiązywania sytuacji konfliktowych.
- Z badania ankietowego przeprowadzonego przez ROPS w styczniu 2022 r. wynika, że w niemal każdym z badanych powiatów województwa warmińsko-mazurskiego istnieją potrzeby związane z tworzeniem grup wsparcia i grup samopomocowych dla rodzin zastępczych. Ponadto konieczne jest zapewnienie opiekunom zastępczym, a także kandydatom na rodziców zastępczych oraz pracownikom jednostek organizacyjnych systemu pieczy zastępczej dostępu do doradztwa, warsztatów i szkoleń, w szczególności superwizji, które zwiększą ich kompetencje w pracy z dziećmi i ich rodzinami.
- Drogą do pozyskiwania kandydatów na rodziców zastępczych czy prowadzących rodzinne domy dziecka jest promocja rodzicielstwa zastępczego. Z informacji zebranych przez ROPS na początku 2022 r. wynika, że jednostki organizacyjne systemu pieczy zastępczej mają liczne potrzeby i propozycje w tym zakresie. Należą do nich m.in.: organizacja spotkań/wydarzeń/pikników ze społecznością lokalną promujących ideę rodzicielstwa zastępczego, przeprowadzenie wywiadów/ rozmów z funkcjonującymi opiekunami zastępczymi, udostępnienie ich w mediach, przygotowanie kampanii billboardowej i medialnej na temat rodzicielstwa zastępczego, przygotowanie reportaży fotograficznych i filmowych na temat rodzicielstwa zastępczego.

Institutionalna piecza zastępcza

- Spada liczba dzieci przebywających w pieczy instytucjonalnej, co jest związane z kierowaniem dzieci w pierwszej kolejności do rodzinnej pieczy zastępczej oraz względami demograficznymi. Wg stanu na dzień 31.12.2021 r. w instytucjonalnej pieczy zastępczej przebywało 803 dzieci, co stanowi spadek w stosunku do 2018 r. o prawie 10%.

- W 2021 r. w województwie warmińsko-mazurskim funkcjonowały placówki opiekuńczo-wychowawcze, tj.⁵:

	Liczba placówek				Liczba miejsc			
	2018	2021	Zmiana 2018-2021		2018	2021	Zmiana 2018-2021	
			różnica	różnica %			różnica	różnica %
placówki opiekuńczo-wychowawcze - ogółem	61	66	+5	+8,2%	1043	914	-129	-12,4%
placówki pełniące funkcję socjalizacyjną	52	59	+7	+13,5%	933	825	-108	-11,6%
					miejsca socjalizacyjne			
					31	18	-13	-41,9%
miejsca interwencyjne								
placówki pełniące funkcję interwencyjną	2	2	-	-	28	28	-	-
placówki pełniące funkcję rodzinną	7	4	-3	-42,9%	51	29	-22	-43,1%
placówki pełniące funkcję specjalistyczno-terapeutyczną	0	1	+1	100%	0	14	+14	+100%

- Warto dodać, że pomimo ustawowego zapisu, wskazującego, że w wyżej wymienionych typach placówek opiekuńczo-wychowawczych są umieszczane dzieci powyżej 10 r.ż., wymagające szczególnej opieki lub mające trudności w przystosowaniu się do życia w rodzinie to niejednokrotnie głównym powodem ich skierowania do pieczy instytucjonalnej jest brak miejsc w rodzinnych formach pieczy zastępczej.
- 90% wszystkich dzieci umieszczonych w pieczy instytucjonalnej przebywa w placówkach typu socjalizacyjnego.

Usamodzielnianie wychowanków pieczy zastępczej

- Na koniec 2021 roku w pieczy zastępczej przebywało 571 osób powyżej 18 r.ż., co stanowiło 16% wszystkich wychowanków.
- W 2021 r. pieczę zastępczą opuściło 346 pełnoletnich wychowanków, z których 43 osoby powróciły do rodziny naturalnej (88% z nich opuszczało pieczę instytucjonalną). Najwięcej wychowanków - prawie 72% (248 osób) usamodzielniało się zakładając własne gospodarstwo domowe. W stosunku do roku 2018 zmniejszyła się nieco liczba wychowanków opuszczających pieczę zastępczą (o 22 osoby), natomiast wzrósł o 7% odsetek osób zakładających własne gospodarstwo domowe i jednocześnie zmniejszył się odsetek osób powracających do rodziny naturalnej (o 15 %).
- Jednym z ważniejszych problemów pieczy zastępczej w odniesieniu do pełnoletnich wychowanków jest deficyt mieszkań treningowych/chronionych, które umożliwiłyby im lepsze przygotowanie do usamodzielnienia. Na koniec 2021 roku w całym województwie istniało tylko 11 mieszkań tego typu, dedykowanych wychowankom pieczy zastępczej, zapewniających miejsca dla, co najwyżej, 19 usamodzielnianych. Finansowaniu pobytu w tego typu mieszkaniach powinien towarzyszyć trening umiejętności życiowych, zmierzający do wyposażenia młodych ludzi w odpowiednie umiejętności np.: posługiwanie się własnym budżetem, planowanie oraz organizacja życia codziennego.

⁵ Ocena zasobów pomocy społecznej województwa warmińsko-mazurskiego za 2018 i 2021 r.

Potrzeby w zakresie rozwoju pieczy zastępczej - badanie ankietowe przeprowadzone przez ROPS we wszystkich PCPR-ach.

- Niedostateczna infrastruktura (brak lokali na potrzeby tworzenia zawodowych rodzin zastępczych czy rodzinnych domów dziecka) jest jednym z głównych czynników utrudniających rozwój pieczy zastępczej w województwie warmińsko-mazurskim. W regionie istnieje potrzeba zakupu co najmniej 25 nieruchomości na potrzeby pieczy zastępczej oraz wybudowania 10 kolejnych obiektów. Ponadto dostosowania i modernizacji wymaga 30 mieszkań treningowych/chronionych dla usamodzielnianych wychowanków pieczy zastępczej.
- Ze względu na częste deficyty zdrowotne i rozwojowe, z którymi dzieci kierowane są do pieczy zastępczej, niezbędne jest udzielenie im szerokiego wsparcia specjalistycznego, zarówno medycznego, jak i terapeutycznego, którego zakres i dostępność jest dalece niewystarczająca w stosunku do potrzeb.
- Objęcie wsparciem specjalistycznym ok. 1800 dzieci i młodzieży przebywającej w pieczy zastępczej oraz ok. 1200 opiekunów zastępczych. Zakres koniecznego wsparcia powinien obejmować: pokrycie kosztów diagnoz i konsultacji specjalistycznych, m.in. z psychologiem, seksuologiem, psychiatrą dziecięcym, neurologopedą, terapie i wyjazdy terapeutyczne dla rodzin zastępczych z dziećmi z FASD, ASPERGEREM, ADHD, RAD, AUTYZMEM oraz z niepełnosprawnością intelektualną ze specjalistyczną opieką terapeutów, psychologów itp. Bardzo potrzebne są również treningi umiejętności społecznych dla dzieci i młodzieży.
- Dzieci przebywające w pieczy zastępczej wymagają objęcia wsparciem edukacyjnym polegającym na organizacji korepetycji i kursów edukacyjnych. Niezbędne są także wyjazdy edukacyjne i wypoczynkowe z elementami integracji, służące wzmocnieniu więzi i relacji pomiędzy rodzicami i dziećmi.
- W niemal każdym z badanych powiatów województwa warmińsko-mazurskiego istnieją potrzeby związane z umożliwieniem zdobycia dodatkowych uprawnień zawodowych i uzupełnienia wykształcenia przez pełnoletnich wychowanków pieczy zastępczej, tworzeniem ścieżek aktywizacyjno - edukacyjnych dla osób usamodzielnianych oraz organizacją i finansowaniem staży zawodowych.
- Z badania ROPS wynikają następujące potrzeby szkoleniowe z obszaru pieczy zastępczej:
 - zgłaszane przez powiatowe centra pomocy rodzinie: wsparcie dziecka przebywającego w pieczy zastępczej, wsparcie rodziny zastępczej w sytuacjach kryzysowych, mediacje, przeciwdziałanie wypaleniu zawodowemu, budowanie relacji z rodziną biologiczną dziecka umieszczonego w pieczy zastępczej, wybrane aspekty pracy z rodziną biologiczną (komunikacja, budowanie relacji, współpraca),
 - zgłaszane przez ośrodki pomocy społecznej: wsparcie rodziny w sytuacjach kryzysowych, mediacje, dokumentowanie pracy z rodziną, budowanie relacji z rodziną zastępczą dziecka umieszczonego w pieczy zastępczej, wybrane aspekty pracy z rodziną,
 - zgłaszane przez koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej: wsparcie dziecka przebywającego w pieczy zastępczej, wsparcie rodziny zastępczej w sytuacjach kryzysowych, sytuacje trudne w pracy koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej.

REKOMENDACJE WYNIKAJĄCE Z DIAGNOZY

1. Promocja rodzicielstwa zastępczego.
2. Objęcie kompleksowym i wysokiej jakości poradnictwem specjalistycznym dzieci przebywających w pieczy zastępczej.
3. Organizacja wsparcia edukacyjnego dla dzieci przebywających w pieczy zastępczej.
4. Budowa/zakup/dostosowanie/modernizacja/adaptacja mieszkań/pomieszczeń na potrzeby pieczy zastępczej oraz inne inwestycje w infrastrukturę służącą pieczy zastępczej – zgodnie z zasadami deinstytucjonalizacji.
5. Wspieranie pełnoletnich wychowanków pieczy zastępczej w procesie usamodzielnienia.
6. Doskonalenie zawodowe kadr jednostek pomocowych oraz kandydatów i opiekunów zastępczych i pracowników placówek opiekuńczo-wychowawczych, zgodnie z zasadą deinstytucjonalizacji.

OBSZAR 2 – OSOBY STARSZE

Charakterystyka grupy

- W województwie warmińsko-mazurskim, podobnie jak w całej Polsce, dostrzegane jest zjawisko starzenia się społeczeństwa. Spowodowane jest to niską liczbą urodzeń, wydłużaniem się przeciętnej długości trwania życia oraz ujemnym saldem migracji. W 2021 r. co czwarty mieszkaniec regionu był w wieku senioralnym.
- Według prognoz GUS do 2050 niemal we wszystkich powiatach województwa (20 na 21) zmniejszy się liczba mieszkańców w porównaniu do roku 2021. Wzrost liczby mieszkańców do 2050 roku prognozowany jest tylko w powiecie olsztyńskim (o 8,7%).
- Wskaźnik obciążenia demograficznego w 2021 r. w poszczególnych powiatach województwa wyniósł między 61 a 73 osób, co oznacza, że na każde 100 osób w wieku produkcyjnym przypadało od 61 do 73 osób w wieku nieprodukcyjnym (przedprodukcyjnym i poprodukcyjnym). Według prognoz w 2050 roku będzie wynosił od 71 do 89 osób.
- Według prognoz Głównego Urzędu Statystycznego do 2050 r. największy przyrost odsetka osób w wieku 65+ w ogólnej liczbie mieszkańców, w porównaniu do roku 2021, dotyczyć będzie powiatów: braniewskiego - 12,6 p.p., bartoszyckiego – 10,7 p.p., nidzickiego – 10,7 p.p., kętrzyńskiego oraz mrągowskiego – odpowiednio po 9,9 p.p.
- W latach 2010-2021 odsetek osób w wieku poprodukcyjnym w województwie wzrósł o 6,9 p.p. (z 14,7% do 21,6%). Jednocześnie zmniejszył się odsetek osób w wieku produkcyjnym o 5,1 p.p. (z 65,4% do 60,3%) oraz w wieku przedprodukcyjnym o 1,9 p.p. (z 20,0% do 18,1%). Według szacunków do 2050 roku odsetek osób w wieku poprodukcyjnym wzrośnie do 29,4% (o 7,8 p.p.), z kolei w wieku produkcyjnym zmniejszy się do 56% (o 4,3 p.p.) a w wieku przedprodukcyjnym do 14,5% (o 3,6 p.p.).
- W 2021 roku, wśród mieszkańców województwa warmińsko-mazurskiego, w grupie wiekowej powyżej 60 r.ż. przeważały kobiety – co wskazuje na tzw. zjawisko „feminizacji starości”. Zjawisko to będzie się nasilać i w 2050 r. w grupie osób w wieku 60+ kobiety stanowiąc będą 54,8%.
- W województwie można dostrzec proces tzw. podwójnego demograficznego starzenia się, tj. wzrost, wśród osób starszych, udziału osób w wieku 80+. W 2021 r., w grupie osób w wieku poprodukcyjnym, osoby w wieku 80+ stanowiły 17,5%. Do 2050 r. prognozowany jest wzrost udziału tej grupy do 36,2%.
- W latach 2025-2050 liczba zgonów przewyższać będzie liczbę urodzeń. Oznacza to, że populacja województwa będzie malała i nie dojdzie do zastępowalności pokoleń. Proces ten jest charakterystyczny dla województwa od lat.

Sytuacja życiowa/materialna osób starszych

- Cechą charakterystyczną starości w Polsce jest jej singularyzacja, czyli prowadzenie jednoosobowych gospodarstw domowych przez osoby w wieku 60 lat i więcej. Główną przyczyną singularyzacji jest śmierć współmałżonka lub partnera życiowego. W Polsce co czwarta osoba w wieku 60 lat i więcej to wdowa lub wdowiec, a w przypadku osób w wieku 75+ prawie połowa (47%)⁶. Ponadto gospodarstwa jednoosobowe stanowią najliczniejszą grupę beneficjentów pomocy społecznej (54%). W 2020 r. jednoosobowych gospodarstw prowadzonych przez emerytów i rencistów było 13 911,

⁶ Komunikat z badań CBOS nr 129/2019 „Sytuacja społeczno-ekonomiczna seniorów”, październik 2019, s.4.

co stanowiło 28% ogółu jednoosobowych gospodarstw domowych w systemie pomocy społecznej⁷.

- W 2020 roku w województwie warmińsko-mazurskim świadczenia pieniężne z pomocy społecznej przyznano 12 540 osobom starszym (tj. 3,6% osób powyżej 60 r.ż.), były to świadczenia w formie zasiłku stałego, okresowego, celowego i specjalnego zasiłku celowego⁸.
- Podobnie jak w latach poprzednich, w 2020 r. podstawowym źródłem utrzymania gospodarstw domowych składających się wyłącznie z osób w wieku senioralnym były dochody ze świadczeń społecznych. W świadczeniach tych najwyższy udział miały emerytury i renty⁹.
- W Polsce w 2020 r. osoby w wieku 60 lat i więcej, żyjące w gospodarstwach domowych złożonych wyłącznie z osób w tym wieku, dysponowały przeciętnym miesięcznym dochodem rozporządzalnym przypadającym na jedną osobę w wysokości 2169,53 zł (o 199,29 zł więcej niż w 2018 r.)¹⁰.
- Przeciętne miesięczne wydatki na jedną osobę w gospodarstwach domowych seniorów ukształtowały się na poziomie 1530,65 zł¹¹.
- W 2020 r. w ubóstwie skrajnym, szacowanym w oparciu o wydatki gospodarstw domowych, żyło 4,3% osób w wieku 60 lat i więcej, co oznacza że w stosunku do 2019 r. stopa ubóstwa skrajnego wśród seniorów wzrosła o 0,6 p. proc.¹²

Sytuacja zdrowotna

- W świetle europejskiego ankietowego badania zdrowia (European Health Interview Survey – EHIS) 50% 80-latków określiło swoje samopoczucie jako „złe” i „bardzo złe”, w grupie wiekowej 60-69 odsetek takich osób wynosi 21%. U prawie 90% seniorów występowały dolegliwości o charakterze przewlekłym oraz wielochorobowość. Wraz z postępującym procesem starzenia się wzrasta zależność seniorów od pomocy innych osób. Średnio 1 na 3 osoby w wieku 65 lat i więcej ma trudności z wykonywaniem codziennych czynności związanych z samoobsługą¹³.
- Choroba Alzheimera jest najczęstszą przyczyną otępienia w wieku podeszłym. Według Światowej Organizacji Zdrowia odpowiada ona za 60%-70% przypadków otępień. Ryzyko zachorowania po ukończeniu 65 lat ulega podwojeniu z upływem każdych kolejnych 5 lat. Oznacza to, że na chorobę Alzheimera zachoruje 3% osób w grupie wiekowej 65-69 lat, 6% osób w grupie 70-74 lata, 9% osób w grupie 75-79 lat, 23% osób w grupie 80-84 lata, 40% osób w grupie 85-89 lat i aż 69% osób w grupie wiekowej 90+.¹⁴
- W 2021 r. w województwie zarejestrowane były trzy poradnie geriatryczne, w tym dwie funkcjonujące, tj. w Olsztynie i Dobrym Mieście. Od 2017 roku w województwie nie powstała żadna nowa poradnia geriatryczna. W 2020 r. w województwie było 6 lekarzy posiadających ukończoną specjalizację z geriatry, w tym tylko 3 lekarzy geriatrów czynnych zawodowo. W listopadzie 2022 r. powstał oddział geriatryczny w Nidzicy.

⁷ Opracowanie własne na podstawie danych ze Sprawozdania MRIPS-03-R za 2021 r.

⁸ Informacja o sytuacji osób starszych w Polsce w 2018 i 2020 r.

⁹ Tamże

¹⁰ Tamże

¹¹ Tamże

¹² Tamże

¹³ Departament Badań Demograficznych i Rynku Pracy GUS *Informacja Ministra Zdrowia na temat wpływu zmian demograficznych i starzenia się społeczeństwa na organizację systemu ochrony zdrowia i Narodowy Program Zdrowia*, GUS, Warszawa 2016, s. 13-14, 17-18.

¹⁴ Najwyższa Izba Kontroli, „Opieka nad osobami chorymi na chorobę Alzheimera oraz wsparcie dla ich rodzin”, Warszawa 2017, str. 6-8

- Występowanie depresji u osób powyżej 65 roku życia szacuje się na około 15%, wśród pacjentów poradni ogólnych odsetek ten sięga 25%, a w domach opieki - 30%¹⁵.
- Objawy depresyjne w populacji osób starszych w Polsce występują u prawie co czwartego seniora, a ich częstość narasta wraz z wiekiem. Objawy depresyjne w populacji osób starszych wiążą się z istotnym upośledzeniem funkcjonowania społecznego oraz gorszym stanem zdrowia psychicznego i fizycznego. Występowaniu objawów depresyjnych sprzyjają: płeć żeńska, zła sytuacja materialna, niski status wykształcenia, zamieszkiwanie na wsi, zapotrzebowanie na pomoc osób drugih i poczucie osamotnienia.¹⁶
- W Polsce wzrasta liczba prób samobójczych, w tym podejmowanych przez osoby starsze¹⁷. W 2021 r. liczba prób samobójczych osób w wieku 60+ w województwie warmińsko-mazurskim wyniosła 95 (o 4 więcej niż w 2020 r.), w tym 64 próby zakończyły się zgonem (o 5 więcej niż w 2020 r.).
- Problemy z jakimi najczęściej mierzą się osoby starsze to: problemy zdrowotne (55%), utrata bliskich (46%), zakończenie życia zawodowego (28%), samotność/izolacja (17%), brak pieniędzy (14%), utrata samodzielności (13%), nuda (13%), brak poczucia bezpieczeństwa (12%), oraz poczucie bycia niepotrzebnym (10%)¹⁸.

Usługi opiekuńcze/teleopiekuńcze oraz opieka nieformalna

- Statystyki OECD wskazują, że w Polsce około 51,7% osób w wieku 65+ doświadcza ograniczeń sprawności, z czego 33,5% doświadcza takich ograniczeń w stopniu lekkim, a 18,2% boryka się z poważnymi ograniczeniami sprawności¹⁹.
- W 2021 r. usługami opiekuńczymi objęto 5652 osoby (89,7% to podopieczni będący w wieku poprodukcyjnym). Tylko w jednej gminie województwa warmińsko-mazurskiego nie świadczone usług opiekuńczych.
- W 2021 r. całkowity koszt usług opiekuńczych wyniósł ponad 44 mln zł – o prawie 9 mln zł więcej niż w 2018 r.
- Łącznie, według stanu na grudzień 2021 r., usługi teleopiekuńcze, jako forma niebezpośrednich usług opiekuńczych, zostały uruchomione w 60 gminach województwa dla ponad 1100 seniorów. Samorząd Województwa Warmińsko-Mazurskiego udzielił gminom od 2018 roku 50% wsparcia finansowego w łącznej kwocie 344 159,25 zł.
- Według badania EUROFAMCARE w Polsce najczęściej opiekunami osób starszych są kobiety w wieku 50-60 lat, zajmujące się rodzicami lub teściami. Powoduje to ich niemożność radzenia sobie z innymi obowiązkami, a w konsekwencji wcześniejsze odchodzenie z rynku pracy bądź w przypadku młodych kobiet – odkładanie macierzyństwa lub mniejszą liczbę dzieci²⁰.

¹⁵ <https://forumprzeciwdepresji.pl/depresja/kazdy-moze-miec-depresje/depresja-u-osob-starszych> (dostęp 14.08.2020).

¹⁶ POLSENIOR 2, Badanie poszczególnych obszarów stanu zdrowia osób starszych, w tym jakości życia związanej ze zdrowiem, s.1067

¹⁷ WIELKOPOLSKI PROGRAM NA RECZ OSÓB STARSZYCH NA LATA 2021–2025, str.27

¹⁸ <https://medicoversenior.pl/samotnosc-seniorwo>, (dostęp 06.06.2019).

¹⁹ R.Bakalarczyk, „Starość po polsku. Propozycja reformy systemu opieki nad osobami starszymi”, Raport 03/2021, Warszawa 2021, s. 22.

²⁰ M. Raclaw “Opiekunowie nieformalni. Krótkookresowa funkcjonalność nieopłacanej pracy”, [w:] Hrynkiewicz J., „O sytuacji ludzi starszych”, tom. 2., Rządowa Rada Ludnościowa, zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2012, s. 71-82.

Podmioty działające na rzecz osób starszych

- W 2021 r. w województwie funkcjonowały podmioty działające na rzecz osób starszych, m.in.:

	Liczba placówek				Liczba miejsc/członków/uczestników			
	2018	2021	Zmiana 2018-2021		2018	2021	Zmiana 2018-2021	
			różnica	różnica %			różnica	różnica %
Domy Pomocy Społecznej	25	27	+2	+8,0%	1732	1747	+15	+0,9%
Dzienne Domy Pomocy	24	26	+2	+8,3%	924	973	+49	+5,3%
Rodzinne Domy Pomocy	12	16	+4	+33,3%	78	116	+38	+48,7%
Placówki zapewniające całodobową opiekę osobom starszym, przewlekle chorym lub w podeszłym wieku	19	27	+8	+42,1%	733	1059	+326	+44,5%
Mieszkania chronione dla osób starszych	19	22	+3	+15,8	30	35	+5	+16,7%
Kluby Seniora	63	102	+39	+61,9%	2121	3021	+900	+42,4%
Akademie i Uniwersytety Trzeciego Wieku	46	47	+1	+2,2%	6204	3480	-2724	-43,9%
Gminne Rady Seniorów	17	27	+10	+58,8%	ok. 237	ok. 300	+ ok. 63	ok. +26,6%

- Dotychczas najbardziej powszechną, instytucjonalną formą wsparcia osób starszych były domy pomocy społecznej, jednakże zgodnie z ideą deinstytucjonalizacji należy rozwijać mieszkalnictwo wspomagane.
- W 2021 r. mieszkania chronione dla osób starszych funkcjonowały na terenie tylko 8 gmin województwa warmińsko-mazurskiego.
- Według danych na koniec 2021 r. na umieszczenie w DPS oczekiwało 270 osób (na koniec 2018 r. było ich 389). W 2021 r. w porównaniu do roku 2018 zmniejszyła się liczba mieszkańców DPS z 4144 do 4086²¹.
- Wzrasta liczba osób starszych, kierowanych do DPS, których odpłatność spoczywa na gminie. Liczba osób, za które w 2021 r. gmina opłaciła pobyt w DPS wyniosła 3310, tj. o 142 osoby więcej w porównaniu z 2018 r.
- Wydatki ponoszone przez gminy za pobyt osób w DPS wyniosły w 2021 r. 94 mln zł, tj. o ponad 14 mln więcej niż w 2018 r. Dla porównania odpłatność gmin za usługi opiekuńcze wyniosła 47% kosztów jakie gminy ponoszą za opłacenie podopiecznym pobytu w DPS.
- W kontekście deinstytucjonalizacji usług społecznych należy wziąć pod uwagę dane dotyczące usamodzielnienia się mieszkańców domów pomocy społecznej. Poniżej przedstawiono liczbę usamodzielnianych mieszkańców DPS w województwie warmińsko-mazurskim na przestrzeni ostatnich kilku lat.

	2018	2019	2020	2021	porównanie 2021:2018	
					różnica	różnica %
Ogółem liczba osób usamodzielnianych w domach pomocy społecznej, z tego:	12	26	15	20	+8	+66,7%
w domach ponadgminnych	10	26	15	20	+10	+100%
w domach gminnych	2	0	0	0	-2	-100%

Zródło: Sprawozdanie MRiPS-05

- Z badania przeprowadzonego w październiku 2022 r. przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie w domach pomocy społecznej wynika, że:
 - liczba osób rokujących na usamodzielnienie przebywających w placówkach wyniosła 99 (według stanu na wrzesień 2022 r.),

²¹ Ocena zasobów pomocy społecznej województwa warmińsko-mazurskiego za 2018 i 2021 rok

- DPS-y w większości przypadków nie świadczą usług w środowisku, co wynika przede wszystkim z niedoborów personalnych i braków środków finansowych,
- do głównych przeszkód w usamodzielnianiu mieszkańców DPS należą: stan zdrowia, brak zdolności do samodzielnej egzystencji, brak bliskich osób do pomocy oraz brak mieszkania (w tym chronionego),
- osoby przebywające w DPS ale rokujące na usamodzielnienie należy objąć przede wszystkim następującym wsparciem: usługi asystenta osoby niepełnosprawnej, nadzór nad przyjmowaniem leków, mieszkania chronione, pomoc w higienie i praniu, przygotowywanie i dowożenie posiłków.

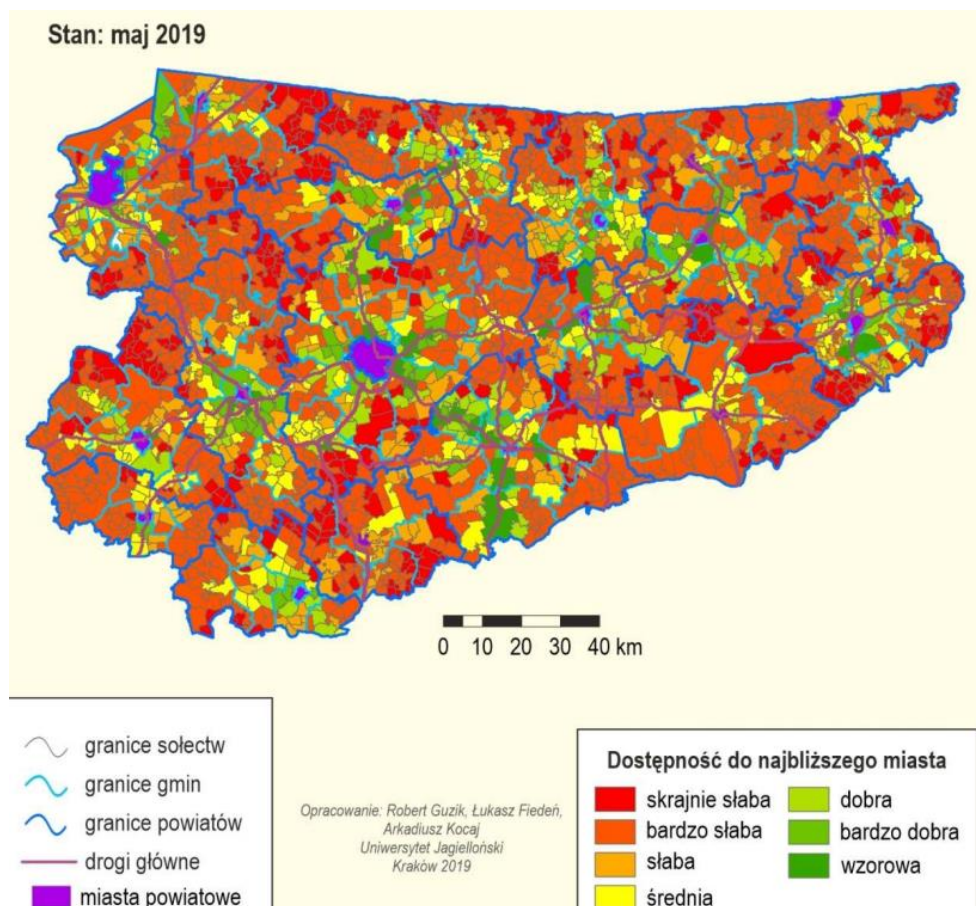
Dostępność do usług

- W regionie odnotowujemy najniższą w Polsce gęstość dróg o nawierzchni twardej. Województwo jest jednym z czterech regionów w kraju, przez które nie przebiegają autostrady. Ponadto województwo warmińsko-mazurskie odnotowuje spadek gęstości linii kolejowych w stopniu zbliżonym do średniej krajowej.²²
- Województwo warmińsko-mazurskie cechuje generalnie słaba dostępność drogową. Dobrą dostępnością, zarówno z perspektywy gospodarczej, jak i jakości życia, odznaczał się jedynie rejon Elbląga i częściowo powiat ostródzki. Poza tym obszarem dostępność była słaba lub, zwłaszcza w kierunku wschodnim, bardzo słaba. Najślabszą dostępnością cechowały się powiaty gołdapski, olecki i węgorzewski.²³
- Niewiele miejscowości ma wzorową (2,2%), bardzo dobrą (4,5%) lub dobrą (8,8%) dostępność do najbliższego miasta – zaledwie 27,7% mieszkańców wsi zamieszkiwało w miejscowościach o takiej dostępności w komunikacji publicznej. Większość miejscowości wiejskich ma słabą (17,9%), bardzo słabą (41,4%) lub skrajnie słabą (12,7%) dostępność do najbliższego miasta w systemie komunikacji publicznej. Dotyczy ona większości mieszkańców wsi w województwie warmińsko-mazurskim - aż 56,8% mieszkańców terenów wiejskich jest zagrożonych wykluczeniem transportowym. Miejscowości o słabej i bardzo słabej dostępności spotkać można najczęściej w gminach wiejskich położonych na pograniczach powiatów. Większe koncentracje wsi o słabej dostępności występują w północnej części województwa (wzdłuż granicy państwowej), we wschodniej części – zwłaszcza na pograniczu powiatów gołdapskiego, giżyckiego, oleckiego i ełckiego oraz w południowej części województwa – w powiatach ostródzkim, nidzickim a nawet olsztyńskim. W związku z powyższym uzasadniona jest teza o konieczności rozwijania usług transportowych, jako elementu wsparcia osób niesamodzielnych (osób starszych, z niepełnosprawnościami, z zaburzeniami psychicznymi).²⁴

²² Warmińsko-Mazurskie 2030. Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego, str. 12.

²³ „Analiza relacji funkcjonalno-przestrzennych między ośrodkami miejskimi i ich otoczeniem”, RAPORT CZĄSTKOWY Komponent 3, RELACJE PRZESTRZENNE I DOSTĘPNOŚĆ KOMUNIKACYJNA, Raport opracowany przez konsorcjum: Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania im. Stanisława Leszczyckiego oraz Uniwersytet Jagielloński, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej, w ramach partnerskiego projektu Powiązania funkcjonalno-przestrzenne ośrodków miejskich realizowanego przez Województwo Pomorskie oraz województwa: kujawsko-pomorskie, łódzkie, małopolskie, warmińsko-mazurskie i zachodniopomorskie, Kraków 2019, str. 105.

²⁴ Tamże, str. 106.

Ryc. 1. Dostępność do najbliższego miasta z miejscowości wiejskich

Źródło: „Analiza relacji funkcjonalno-przestrzennych między ośrodkami miejskimi i ich otoczeniem” RAPORT CZĄSTKOWY Komponent 3 RELACJE PRZESTRZENNE I DOSTĘPNOŚĆ KOMUNIKACYJNA WOJEWÓDZTWO WARMIŃSKO-MAZURSKIE, str. 52

Aktywność zawodowa/społeczna/edukacyjna

- Z badania CBOS²⁵ wynika, że aktywność zawodowa osób 60+ jest stosunkowo niewielka, a po 64 roku życia maleje jeszcze wyraźniej. 85% Polaków po 60 roku życia jest nieaktywnych zawodowo.
- Najpopularniejszą formą aktywnego spędzania wolnego czasu wśród osób starszych są spacer i wypoczynek na świeżym powietrzu. Jednak co piąta osoba starsza (około 20%) nigdy lub prawie nigdy nie podejmowała takiej formy aktywności²⁶.
- Wykluczenie cyfrowe w Polsce ma twarz seniora. „W 2019 roku 3,63 mln osób w wieku 55-74 lat nigdy nie korzystało z Internetu, takie osoby stanowią 80,4% wszystkich niekorzystających. 3,74 mln osób w wieku 55-74 lat nigdy nie korzystało z komputera, stanowią one 78,1% wszystkich niekorzystających”²⁷.
- Gminne rady seniorów są przedstawicielstwem osób starszych jako grupy społecznej oraz wzmacniają rzecznicztwo interesów seniorów. Obecnie na terenie województwa warmińsko-mazurskiego funkcjonuje 28 rad seniorów, dwie są w trakcie procedury wyboru (stan na grudzień 2022 r.) W 2018 r. powołano Społeczną Radę Seniorów

²⁵ Komunikat z badań CBOS nr 129/2019 „Sytuacja społeczno-ekonomiczna seniorów”, październik 2019, s.4.

²⁶ E. Kamińska-Gawryluk, D. Wyszowska, M. Gabińska, S. Romańska, „Sytuacja osób starszych w 2019 roku”, GUS, Warszawa, Białystok 2021, s. 79.

²⁷ Federacja konsumentów, „Wykluczenie cyfrowe podczas pandemii. Dostęp oraz korzystanie z internetu i komputera w wybranych grupach społecznych”, 2021.

Województwa Warmińsko-Mazurskiego (I kadencja na lata 2018 – 2021), która liczyła 27 członków. W 2022 r. powołano Radę na II kadencję, obecnie liczy ona 30 członków.

- O coraz większej aktywności seniorów świadczy działalność uniwersytetów i akademii trzeciego wieku, które na stałe wpisały się w katalog instytucji wspierających seniorów nie tylko w zakresie animacji i organizacji czasu wolnego ale również integracji społecznej.

Badanie potrzeb i realizacji usług społecznych w województwie

- W październiku 2022 r. Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie zrealizował badanie pn. „Diagnoza potrzeb i realizacji usług na rzecz mieszkańców gmin województwa warmińsko-mazurskiego”. Kwestionariusz ankiety skierowany został do urzędów miast/gmin województwa warmińsko-mazurskiego.
- Z badania wynika, że największe potrzeby w zakresie wsparcia seniorów dotyczą rozwoju następujących usług społecznych:
 - asystent osoby starszej,
 - usługi sąsiedzkie,
 - usługi dla osób w sytuacjach kryzysowych, np. poradnictwo, konsultacje, grupy wsparcia, telefon zaufania/telefoniczna interwencja kryzysowa,
 - usługi transportowe,
 - wypożyczalnie sprzętu rehabilitacyjnego, pielęgnacyjnego, ortopedycznego, itp.

W poniższej tabeli przedstawiono pozostałe usługi społeczne skierowane do osób starszych oraz zapotrzebowanie na ich realizację w gminach województwa warmińsko-mazurskiego.

Tabela 2. Diagnoza potrzeb i realizacji usług na rzecz mieszkańców gmin województwa warmińsko-mazurskiego – usługi na rzecz osób starszych

Lp.	Usługa	Liczba gmin, na terenie których realizowane są dane usługi				Liczba gmin, na terenie których usługi nie są realizowane ale jest na nie zapotrzebowanie	Liczba gmin, na terenie których usługi nie są realizowane i nie ma na nie zapotrzebowania
		Tak, ogółem	Tak, poziom niski	Tak, poziom średni	Tak, poziom wysoki		
1	Asystent osoby starszej	6	2	3	1	54	23
2	Usługi sąsiedzkie	21*	9	9	2	32	25
3	Usługi dla osób w sytuacjach kryzysowych, np. poradnictwo, konsultacje (w tym specjalistyczne), grupy wsparcia, telefon zaufania/telefoniczna interwencja kryzysowa	37*	4	24	7	28	11
4	Usługi transportowe	38*	5	22	10	27	9
5	Wypożyczalnie sprzętu rehabilitacyjnego, pielęgnacyjnego, ortopedycznego, itp.	36*	7	21	7	25	7
6	Kluby samopomocy	15	2	8	5	24	39
7	Kluby seniora	48	5	20	23	23	10
8	Telemedycyna	21*	7	11	2	22	23
9	Usługi rehabilitacyjne	46	12	24	10	21	9
10	Interwencja kryzysowa	43	3	26	14	17	7
11	Grupy wsparcia/ grupy samopomocowe	34	9	19	6	16	19
12	Usługi edukacyjne (kursy, szkolenia, warsztaty itp.)	59*	8	35	15	14	7
13	Mieszkania chronione/wspomagane: treningowe i wspierane	37	10	11	16	14	11
14	Usługi teleopiekuńcze	48	5	16	27	14	18
15	Specjalistyczne usługi opiekuńcze	22	1	8	13	9	40
16	Konsultacje i poradnictwo prawne	71	7	43	21	7	0
17	Konsultacje i poradnictwo psychologiczne	67*	10	41	14	7	0
18	Usługi w zakresie aktywności rekreacyjnej (place zabaw, parki, siłownie zewnętrzne, orliki itp.)	76	4	28	44	4	0
19	Konsultacje i poradnictwo logopedyczne	59*	13	35	9	3	4
20	Usługi w zakresie organizacji czasu wolnego (zajęcia plastyczne, taneczne, muzyczne, wernisaże, kluby czytelników itp.)	76*	12	32	31	3	1
21	Usługi w zakresie aktywności sportowej (kluby sportowe, zajęcia sportowe, turnieje, sekcje sportowe, itp.)	77*	9	30	35	1	1
22	Usługi opiekuńcze	81*	5	26	49	1	0

* niektóre gminy nie określiły poziomu realizacji usługi

REKOMENDACJE WYNIKAJĄCE Z DIAGNOZY

1. Rozszerzenie wsparcia dedykowanego osobom starszym w miejscu zamieszkania.
2. Przeciwdziałanie wykluczeniu komunikacyjnemu i zwiększenie dostępności do usług.
3. Wsparcie i częściowe odciążenie opiekunów faktycznych w opiece nad starszymi osobami zależnymi.
4. Zwiększenie liczby podmiotów świadczących usługi na rzecz osób starszych, funkcjonujących w środowisku lokalnym.
5. Uruchamianie mieszkań chronionych/wspomaganych z koszykiem usług jako jednej z form opieki i wsparcia osób starszych w codziennym funkcjonowaniu.
6. Rozszerzenie oferty placówek całodobowych służącej procesowi deinstytucjonalizacji i otwarcie ich na środowisko lokalne w celu zaspokajania potrzeb jego mieszkańców.
7. Szkolenia kadr na potrzeby świadczenia usług w społeczności lokalnej dla osób potrzebujących wsparcia w codziennym funkcjonowaniu.
8. Wsparcie procesu usamodzielniania osób przebywających w placówkach całodobowych oraz wsparcie działań, które zapobiegają bądź umiarkują umieszczeniu osób wymagających wsparcia w placówkach całodobowych długoterminowych.
9. Niwelowanie wykluczenia cyfrowego osób starszych.
10. Rozwój usług społecznych poprzez inwestycje w infrastrukturę, w szczególności w zakresie świadczenia usług opiekuńczych i bytowych – zgodnie z zasadami deinstytucjonalizacji.
11. Zwiększenie dostępu do opieki długoterminowej świadczonej w miejscu zamieszkania.

OBSZAR 3 – OSOBY Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI

Charakterystyka grupy

- W 2014 roku teren województwa warmińsko-mazurskiego zamieszkiwało ogółem 210 100 osób z niepełnosprawnością, co stanowiło 14,7% ogółu społeczeństwa²⁸ tego regionu (dla porównania: wg *Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011*, w 2011 r. na terenie województwa warmińsko-mazurskiego zamieszkiwały 197 293 osoby z niepełnosprawnościami).
- Osoby w wieku 70 lat i więcej stanowiły 44,6% ogółu osób z niepełnosprawnościami w województwie warmińsko-mazurskim, z kolei w wieku 50-69 lat – 25,9 %.²⁹
- Z ogólnej liczby osób z niepełnosprawnościami w województwie warmińsko-mazurskim, wg stanu na 2014 r.: 29,84% to osoby niepełnosprawne prawnie i biologicznie, 48,55% to osoby niepełnosprawne tylko prawnie, 21,61% to osoby niepełnosprawne tylko biologicznie.³⁰
- Z informacji uzyskanych z Warmińsko-Mazurskiego Urzędu Wojewódzkiego w Olsztynie wynika, że w latach 2018-2019 liczba orzeczeń o niepełnosprawności wydawanych przez powiatowe zespoły ds. orzekania o niepełnosprawności w województwie warmińsko-mazurskim utrzymywała się na podobnym poziomie (w 2019 r. – 30 825 orzeczeń dla osób pow. 16 r.ż. i 3595 do 16 r.ż.).
- Według danych Głównego Urzędu Statystycznego na koniec grudnia 2021 r. liczba osób posiadających orzeczenie o stopniu niepełnosprawności lub stopniu niezdolności do pracy na 10 tys. ludności w województwie warmińsko-mazurskim wyniosła 693, co plasowało województwo na 11 miejscu w kraju.³¹

Sytuacja życiowa/materialna osób z niepełnosprawnościami

- Niepełnosprawni stanowią grupę silnie zagrożoną wykluczeniem społecznym, biedą i ubóstwem. Na podstawie przeprowadzonego w 2017 r. przez Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych badania potrzeb osób niepełnosprawnych, stwierdzono, że osoby z niepełnosprawnościami to grupa potrzebująca wsparcia ukierunkowanego na poprawę jakości życia we wszystkich obszarach.
- Potrzebami najczęściej wskazywanymi przez osoby z niepełnosprawnościami są:
 - potrzeby w obszarze mieszkalnictwa i samodzielnego życia (17%) - pomoc asystenta lub pielęgniarki w codziennych czynnościach, dostosowanie mieszkania do indywidualnych potrzeb danej osoby z niepełnosprawnością,
 - potrzeby związane z przyrządami, urządzeniami lub technologiami (16%) - m.in. sprzęt ortopedyczny lub optyczny, sprzęt umożliwiający/poprawiający słyszenie oraz komputerowy, a także urządzenia dnia codziennego pomagające niwelować ograniczenia związane z niepełnosprawnością,
 - potrzeby związane z transportem i przemieszczaniem się (16%) - głównie likwidacja barier architektonicznych w przestrzeni publicznej, ale też przystosowanie środka transportu szczególnie ważne są dla osób z dysfunkcją ruchu (25%), a także z dysfunkcją wzroku (14%).³²

²⁸ Wojewódzki program wyrównywania szans i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu oraz pomocy w realizacji zadań na rzecz zatrudniania osób z niepełnosprawnościami na lata 2021-2026, str. 9

²⁹ Stan Zdrowia Ludności Polski w 2014 r., str.112

³⁰ Wojewódzki program wyrównywania szans i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu oraz pomocy w realizacji zadań na rzecz zatrudniania osób z niepełnosprawnościami na lata 2021-2026, str. 9

³¹ Osoby niepełnosprawne w 2021 r., Główny Urząd Statystyczny

³² Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, „Badanie potrzeb osób niepełnosprawnych” – RAPORT KOŃCOWY

- Spada liczba rodzin, którym udzielono pomocy i wsparcia z powodu niepełnosprawności, tj. o 26% w porównaniu z rokiem 2018.
- Zasiłek okresowy z tytułu niepełnosprawności w 2021 roku otrzymało 1814 osób (o 33,26 % mniej niż w 2018 r.), w łącznej wysokości 2 352 513 zł. (o 32,06% mniej niż w 2018 r.)
- W latach 2018-2021 złożono 5383 wnioski o dofinansowanie do likwidacji barier architektonicznych, komunikacyjnych i technicznych. W okresie tym wsparciem objęto 5312 osób z niepełnosprawnością, a ten cel przekazano ponad 21 mln zł.
- Epidemia spowodowana COVID-19 wpłynęła na wielomiesięczną izolację społeczną ludności, a co za tym idzie konieczność zwiększenia wsparcia psychologicznego i terapeutycznego dla osób z niepełnosprawnościami, dotkniętych m. in. regresem społecznym (wycofaniem, fobią społeczną, stanami lękowymi).

Aktywność zawodowa

- Liczba osób z niepełnosprawnościami w województwie warmińsko-mazurskim w wieku aktywności zawodowej (16 lat i więcej) oraz liczba tych osób biernych zawodowo wynosiła odpowiednio³³:

Wyszczególnienie	2018	2021	Zmiana 2018-2021	
			różnica	różnica %
Liczba osób z niepełnosprawnościami w wieku aktywności zawodowej (16 lat i więcej)	140 tys.	116 tys.	-24 tys.	-17,1%
Liczba osób z niepełnosprawnościami aktywnych zawodowo pracujących	21 tys.	18 tys.	-3 tys.	-14,3%
Liczba osób z niepełnosprawnościami biernych zawodowo	117 tys.	97 tys.	-20 tys.	-17,1%
Wskaźnik zatrudnienia osób z niepełnosprawnościami	15%	15,5%	+0,5 p.p.	-
Współczynnik aktywności zawodowej osób z niepełnosprawnościami	16,4%	16,4%	-	-

- Na koniec 2021 r., wg danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Olsztynie, zarejestrowanych było 3499 bezrobotnych osób z niepełnosprawnościami (w porównaniu do roku 2018 mniej o 161). Największą grupę spośród nich stanowiły osoby w wieku 50-59 lat (1249), a następnie w wieku 40-49 lat (813). 68% zarejestrowanych bezrobotnych to osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym, gimnazjalnym lub niższym.
- Spada liczba osób zatrudnionych zarówno na otwartym rynku pracy, jak i chronionym, których wynagrodzenia zostały dofinansowane w ramach Systemu Obsługi Dofinansowań i Refundacji (SODiR). Z informacji uzyskanych z Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych wynika, że w 2021 r. zatrudnionych było 11 671 osób z niepełnosprawnościami, w tym: 7369 osób na otwartym rynku pracy (spadek o 13,2% w porównaniu do 2018 r.) i 4302 osoby na chronionym rynku pracy (spadek o 23,9% w stosunku do 2018 r.).
- Z roku na rok zmniejsza się liczba Zakładów Pracy Chronionej i zatrudnionych w nich osób z niepełnosprawnościami, co obrazuje poniższa tabela:

Wyszczególnienie	2018	2021	Zmiana 2018-2021	
			różnica	różnica %
Liczba ZPCH	43	35	-8	-18,6%
Liczba osób ogółem zatrudnionych w ZPCH	5229	3546	-1683	-32,2%
Liczba osób z niepełnosprawnościami zatrudnionych w ZPCH	4196	2846	-1350	-32,2%
Udział osób z niepełnosprawnościami w zatrudnieniu w ZPCH	80%	80%	-	-

³³ Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL), Główny Urząd Statystyczny

Podmioty działające na rzecz aktywizacji społeczno-zawodowej osób z niepełnosprawnościami

- W 2021 r. w województwie funkcjonowały podmioty działające na rzecz osób z niepełnosprawnościami, m.in.:

Wyszczególnienie	Liczba podmiotów				Liczba miejsc/uczestników			
	2018	2021	Zmiana 2018-2021		2018	2021	Zmiana 2018-2021	
			różnica	różnica %			różnica	różnica %
Środowiskowe Domy Samopomocy	68	71	+3	+4,41%	3701	3728	+27	+0,73%
Mieszkania chronione dla osób z niepełnosprawnościami w tym z zaburzeniami psychicznymi*	4	21	-	-	13	78	-	-
Warsztaty Terapii Zajęciowej	35	35	-	-	1456	1484	+28	+1,92%
Zakłady Aktywności Zawodowej	9	9	-	-	290	305	+15	+5,17%
Centra Integracji Społecznej	10	10	-	-	1068	1164	+96	+9%
Kluby Integracji Społecznej	49	47	-2	-4,1%	124	83	-41	-33,1%

* W „Infrastrukturze pomocy społecznej województwa warmińsko-mazurskiego – stan na 31 grudnia 2018 r.” wykazano wprost 4 mieszkania chronione dla osób z niepełnosprawnościami w tym z zaburzeniami psychicznymi, jednakże osoby te mogły korzystać z mieszkań chronionych określonych jako „typ - inne”

- W 2021 r. w województwie warmińsko-mazurskim było 28 domów pomocy społecznej dla osób z niepełnosprawnościami z łączną liczbą miejsc – 2497.
- W 2021 r. mieszkania chronione dla osób z niepełnosprawnościami funkcjonowały na terenie tylko 14 gmin województwa warmińsko-mazurskiego.
- Wg Oceny Zasobów Pomocy Społecznej województwa warmińsko-mazurskiego w 2021 roku 148 osób korzystało z mieszkań chronionych, umieszczonych było – 94, oczekujących - 10.

Badanie potrzeb i realizacji usług społecznych w województwie

- W październiku 2022 r. Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie zrealizował badanie pn. „Diagnoza potrzeb i realizacji usług na rzecz mieszkańców gmin województwa warmińsko-mazurskiego”. Kwestionariusz ankiety skierowany został do urzędów miast/gmin województwa warmińsko-mazurskiego.
- Z badania wynika, że największe potrzeby w zakresie wsparcia osób z niepełnosprawnościami dotyczą rozwoju następujących usług społecznych:
 - usługi sąsiedzkie
 - mieszkania chronione/wspomagane: treningowe i wspierane
 - wypożyczalnie sprzętu rehabilitacyjnego, pielęgnacyjnego, ortopedycznego, itp.
 - usługi transportowe
 - asystent osoby z niepełnosprawnością

W poniższej tabeli przedstawiono pozostałe usługi społeczne skierowane do osób z niepełnosprawnościami oraz zapotrzebowanie na ich realizację w gminach województwa warmińsko-mazurskiego.

Tabela 3. Diagnoza potrzeb i realizacji usług na rzecz mieszkańców gmin województwa warmińsko-mazurskiego – usługi na rzecz osób z niepełnosprawnościami

Lp.	Usługa	Liczba gmin, na terenie których realizowane są dane usługi				Liczba gmin, na terenie których usługi nie są realizowane ale jest na nie zapotrzebowanie	Liczba gmin, na terenie których usługi nie są realizowane i nie ma na nie zapotrzebowania
		Tak, ogółem	Tak, poziom niski	Tak, poziom średni	Tak, poziom wysoki		
1	Usługi sąsiedzkie	21*	9	9	2	31	25
2	Mieszkania chronione/wspomagane: treningowe i wspierane	37	10	11	16	30	11
3	Wypożyczalnie sprzętu rehabilitacyjnego, pielęgnacyjnego, ortopedycznego, itp.	36*	7	21	7	29	7
4	Usługi transportowe	38*	5	22	10	28	9
5	Asystent osoby z niepełnosprawnością	39*	2	19	17	27	16
6	Usługi dla osób w sytuacjach kryzysowych, np. poradnictwo, konsultacje (w tym specjalistyczne), grupy wsparcia, telefon zaufania/telefoniczna interwencja kryzysowa	37*	4	24	7	24	11
7	Usługi rehabilitacyjne	46	12	24	10	22	9
8	Telemedycyna	21*	7	11	2	20	23
9	Grupy wsparcia/ grupy samopomocowe	34	9	19	6	15	19
10	Interwencja kryzysowa	43	3	26	14	15	7
11	Specjalistyczne usługi opiekuńcze	22	1	8	13	14	40
12	Usługi teleopiekuńcze	48	5	16	27	14	18
13	Usługi edukacyjne (kursy, szkolenia, warsztaty itp.)	59*	8	35	15	14	7
14	„Kręgi wsparcia”	7	0	4	3	11	54
15	Konsultacje i poradnictwo logopedyczne	59*	13	35	9	9	4
16	Konsultacje i poradnictwo psychologiczne	67*	10	41	14	6	0
17	Konsultacje i poradnictwo prawne	71	7	43	21	6	0
18	Usługi w zakresie aktywności rekreacyjnej (place zabaw, parki, siłownie zewnętrzne, orliki itp.)	76	4	28	44	4	0
19	Usługi w zakresie organizacji czasu wolnego (zajęcia plastyczne, taneczne, muzyczne, wernisaże, kluby czytelników itp.)	76*	12	32	31	3	1
20	Usługi w zakresie aktywności sportowej (kluby sportowe, zajęcia sportowe, turnieje, sekcje sportowe, itp.)	77*	9	30	35	1	1
21	Usługi opiekuńcze	81*	5	26	49	1	0

* niektóre gminy nie określiły poziomu realizacji usługi

REKOMENDACJE WYNIKAJĄCE Z DIAGNOZY

1. Wsparcie osób z niepełnosprawnościami w miejscu zamieszkania i utrzymanie ich samodzielności, w tym wsparcie osób z niepełnosprawnościami metodą budowy Kręgów Wsparcia.
2. Rozwój dostępności stałych usług rehabilitacyjnych dla osób z niepełnosprawnościami w każdym wieku.
3. Rozwój mieszkalnictwa treningowego i wspomaganego z szerokim pakietem wsparcia specjalistycznego, sieci centrów opiekuńczo-mieszkalnych oraz innych form grupowego mieszkalnictwa osób z niepełnosprawnością (np. wspomaganym społeczności mieszkaniowych).
4. Rozwój opieki wytchnieniowej w formie dziennej i całodobowej dla członków rodzin lub opiekunów sprawujących opiekę nad osobą z niepełnosprawnościami, szczególnie dla osób ze sprzężoną niepełnosprawnością, w tym mieszkalnictwa o charakterze wytchnieniowym.
5. Rozwój usług na rzecz rodzin znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej z powodu niepełnosprawności członków.
6. Rozwój i koordynacja usług aktywizujących społecznie i zawodowo osoby z niepełnosprawnościami (dostęp do szkoleń, staży, pośrednictwa pracy, doradztwa zawodowego, wsparcia psychologicznego), w tym integracja ze środowiskiem lokalnym oraz wsparcie tworzenia nowych podmiotów lub inwestowanie w funkcjonujące podmioty reintegracyjne (WTZ i ZAZ pod warunkiem powiązania z procesem deinstytucjonalizacji).
7. Doskonalenie kompetencji kadry na potrzeby świadczenia usług w społeczności lokalnej na rzecz osób z niepełnosprawnościami.
8. Rozwój usług usamodzielniających niepełnosprawnych mieszkańców placówek całodobowych.
9. Zwiększenie dostępu do opieki długoterminowej świadczonej w miejscu zamieszkania.

OBSZAR 4 – OSOBY Z ZABURZENIAMI PSYCHICZNYMI I W KRYSY PSYCHICZNYM

Charakterystyka grupy

- W latach 2015-2019 wydano łącznie 182 877 orzeczeń o niepełnosprawności, w tym aż 21 659 (11,84%) to orzeczenia o niepełnosprawności z powodu zaburzeń psychicznych.

Zasoby opieki psychiatrycznej

- Psychiatryczna opieka zdrowotna realizowana była w 2022 r. w następujących formach:
 - Świadczenia psychiatrycznej ambulatoryjnej opieki zdrowotnej w województwie warmińsko-mazurskim finansowane przez Warmińsko-Mazurski Oddział Wojewódzki NFZ w Olsztynie (niewystarczająca w stosunku do potrzeb, a rozmieszczenie terytorialne nierównomierne, co powoduje nierówności w dostępie do zdrowotnej opieki psychiatrycznej)

	Liczba placówek
poradnia dla osób z autyzmem dziecięcym	2 (Olsztyn, Elbląg)
poradnia zdrowia psychicznego dla dzieci i młodzieży	1 (Elbląg)
centrum zdrowia psychicznego - poradnia zdrowia psychicznego dla dzieci i młodzieży - II poziom referencyjny	2 (Olsztyn, Giżycko)
ośrodek środowiskowej opieki dla dzieci i młodzieży - I poziom referencyjny	12
poradnia zdrowia psychicznego dla dorosłych	34
zespół leczenia środowiskowego	4 (Elk, Olsztyn, Elbląg)
poradnia uzależnienia od alkoholu i narkotyków	28
program leczenia substytucyjnego	1 (Olsztyn)

- Świadczenia stacjonarnej opieki psychiatrycznej finansowane przez Warmińsko-Mazurski Oddział Wojewódzki NFZ w Olsztynie, realizowane przez:

	Liczba placówek
oddział psychiatryczny dla dzieci i młodzieży	1 (Olsztyn)
oddział psychiatryczny	6 (Działdowo, Elbląg, Frombork, Iława, Olsztyn, Węgorzewo)
zakład/oddział opiekuńczo-leczniczy psychiatryczny	4 (Braniewo, Dobrze Miasto, Olecko, Węgorzewo)
oddział/ośrodek leczenia uzależnień	6 (Frombork, Iława, Lidzbark Warmiński, Olsztyn, Stare Juchy, Węgorzewo)
oddział/ ośrodek leczenia alkoholowych zespołów abstynencyjnych	5 (Elbląg, Frombork, Olsztyn, Węgorzewo)
oddział/ ośrodek leczenia zespołów abstynencyjnych po substancjach psychoaktywnych	1 (Olsztyn)
oddział/ ośrodek rehabilitacyjny dla osób z uzależnieniem od substancji psychoaktywnych	3 (Elbląg, Gaudynki, Różewiec)
oddział rehab. dla uzależnionych od substancji psychoaktywnych i z współistniejącymi zaburzeniami psychotycznymi	1 (Różewiec)
izba przyjęć	3 (Frombork, Olsztyn, Węgorzewo)
oddział psychiatrii sądowej w warunkach podstawowego zabezpieczenia	2 (Frombork)
placówki z wydzielonymi 33 łóżkami psychiatrii sądowej w warunkach podstawowego zabezpieczenia	2 (Olsztyn, Węgorzewo)
oddział psychogeriatryczny	1 (Frombork)
Centrum Zdrowia Psychicznego - świadczenia psychiatryczne dla dorosłych	2 (Elbląg, Olsztyn)

- Świadczenia oddziałów dziennych opieki psychiatrycznej finansowane przez Warmińsko- Mazurski Oddział Wojewódzki NFZ w Olsztynie, realizowane przez:

	Liczba oddziałów
oddział dzienny psychiatryczny	5 (Olsztyn-2, Braniewo, Elk, Ostróda)
oddział dzienny psychiatryczny rehabilitacyjny	1 (Olsztyn)
oddział dzienny leczenia nerwic	2 (Elbląg, Olsztyn)
oddział dzienny leczenia uzależnień	2 (Działdowo, Olsztyn)
oddział dzienny terapii leczenia uzależnień od alkoholu	5 (Braniewo, Elbląg, Elk Ostróda, Olsztyn)

- W województwie warmińsko-mazurskim lekarzy specjalistów psychiatrii, w tym lekarzy bez specjalności lub w trakcie jej robienia jest łącznie 132. Oznacza to nieco ponad 84 lekarzy na 1 milion mieszkańców województwa warmińsko-mazurskiego, podczas gdy średnia w Polsce wynosi 90 lekarzy. Problemem świadczenia usług w zakresie opieki psychiatrycznej jest więc deficyt wyższej i średniej kadry medycznej, bez której nie nastąpi poprawa jakości usług oczekiwana przez społeczeństwo.
- Rekomendowany wskaźnik zatrudnienia na poziomie 20 specjalistów psychiatrii na 100 tysięcy ludności oznacza aktywność zawodową 280 psychiatrów w województwie warmińskim-mazurskim. Aktualnie w województwie warmińsko-mazurskim ze zgromadzonych danych wynika, że aktywnych zawodowo jest 80 specjalistów psychiatrii, co świadczy o znacznych niedoborach kadry specjalistów psychiatrii w województwie warmińsko-mazurskim.

Opieka psychiatryczna dzieci i młodzieży

- Odsetek dzieci i młodzieży wykazującej zaburzenia psychiczne, w stopniu wymagającym pomocy profesjonalnej w Polsce wynosi co najmniej 9%, co oznacza, że pomocy systemu leczenia psychiatrycznego i psychologicznego wymaga około 630 000 dzieci i młodzieży poniżej 18. roku życia.
- Szczególnie trudna sytuacja dotyczy opieki psychiatrycznej dla dzieci i młodzieży. Z powodu braku placówek i zbyt małej liczby psychiatrów (tylko jedenastu na ponad 261 tys. dzieci i młodzieży województwie warmińsko-mazurskim), w większości powiatów korzystają one z placówek dla dorosłych lub w ogóle nie korzystają z pomocy.
- Z informacji o wynikach kontroli przeprowadzonych przez NIK, „Dostępność leczenia psychiatrycznego dla dzieci i młodzieży (w latach 2017-2019)”, wynika, że w 2019 roku województwo warmińsko-mazurskie było w czwórce najniżej plasujących się województw w zakresie dostępności lekarzy psychiatrii dziecięcej:
 - na 1 tysięcy pacjentów małoletnich przypadało 1,57 lekarza psychiatrii dzieci i młodzieży,
 - w okresie objętym kontrolą w województwie funkcjonował tylko 1 stacjonarny oddział psychiatryczny udzielający świadczeń psychiatrycznych dla dzieci (32 łóżka),
 - 4 świadczeniodawców udzielało świadczeń psychiatrycznych dla dzieci i młodzieży w trybie ambulatoryjnym,
 - nie było świadczeniodawców udzielających świadczeń psychiatrycznych dla dzieci i młodzieży w warunkach dziennych.
- Wsparcie psychologiczne dla dzieci i młodzieży jest niewystarczające, mimo że w szkołach zatrudniani są psycholodzy, a na poziomie powiatów działają poradnie psychologiczno-pedagogiczne. W ponad połowie skontrolowanych placówek

udzielających świadczeń ambulatoryjnych nie prowadzono profilaktyki zaburzeń psychicznych, uzasadniając to realizacją tych zadań przez szkoły (pedagoga lub psychologa szkolnego) lub poradnie psychologiczno-pedagogiczne. Tymczasem prowadzenie profilaktyki zaburzeń psychicznych w szkole znacząco utrudnia duża liczba uczniów przypadająca na jednego pedagoga czy psychologa.³⁴

- Zaburzenia zdrowia psychicznego sprawiają, że coraz większa liczba dzieci i młodzieży podejmuje próby samobójcze, przy czym Polska należy do krajów znajdujących się w czołówce państw, w których odnotowuje się najwyższy odsetek samobójstw wśród młodych osób (w 2020 roku odnotowano 843 przypadki zamachów samobójczych osób do 18 roku życia, z czego 107 zakończonych śmiercią. W województwie warmińsko-mazurskim dużą grupę wśród młodych ludzi podejmujących próby samobójcze są tak zwani „młodzi dorośli“, czyli osoby pomiędzy 19 a 24 rokiem życia.
- W 2021 r. w województwie funkcjonowały podmioty w obszarze pomocy społecznej na rzecz osób z zaburzeniami psychicznymi, m.in.:
 - 71 środowiskowych domów samopomocy oferujących 3656 miejsc dziennych oraz 72 miejsca całodobowe,
 - 31 domów pomocy społecznej (w tym dla osób przewlekle psychicznie chorych, dla osób dorosłych niepełnosprawnych intelektualnie, dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie, dla osób uzależnionych od alkoholu),
 - 32 kluby samopomocy.
- Ważną formą wsparcia osób z zaburzeniami psychicznymi jest poradnictwo specjalistyczne, w szczególności prawne, psychologiczne i rodzinne, świadczone osobom i rodzinom, które mają trudności lub wykazują potrzebę wsparcia w rozwiązywaniu swoich problemów życiowych, bez względu na posiadany dochód. W województwie warmińsko-mazurskim w rejestrze jednostek poradnictwa specjalistycznego województwa warmińsko-mazurskiego znajduje się 240 jednostek (dane z czerwca 2019).
- W 2021 r. specjalistyczne usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania dla osób z zaburzeniami psychicznymi realizowane były w 35 gminach województwa warmińsko-mazurskiego i objęły łącznie 491 osób.
- Istotnym wsparciem w realizacji zadań na rzecz aktywizacji zawodowej osób z zaburzeniami psychicznymi są podmioty ekonomii społecznej: WTZ, ZAZ, CIS, KIS (omówione w Obszarze 3). Możliwość aktywizacji zawodowej tej grupy osób istnieje również w 35 Zakładach Pracy Chronionej.

Uzależnienia

- Rośnie liczba osób doświadczających uzależnień behawioralnych, tj.: zaburzenia uprawiania hazardu, zespół uzależnienia od Internetu oraz inne zachowania kompulsywne – w szkołach szczególnie niebezpieczne są e-uzależnienia, które często przeradzają się w cyberprzemoc.
- W 2018 roku co dziesiąty uczeń dostał obraźliwą wiadomość od swojego rówieśnika, nierzadko połączoną z rozpowszechnieniem swojego wizerunku na zdjęciu lub filmie, którego nie chciał upubliczniać.
- Jednocześnie, już nieco ponad połowa dzieci w wieku od 0 do 6 lat (54%) korzysta z urządzeń mobilnych, takich jak smartfon, tablet, smartwatch czy laptop – większość z nich średnio godzinę dziennie. Wiek dziecka jest skorelowany z korzystaniem z urządzeń mobilnych – im starsze dzieci, tym więcej z nich korzysta z urządzeń

³⁴ Informacja o wynikach kontroli NIK „Dostępność leczenia psychiatrycznego dla dzieci i młodzieży w latach 2017–2019”, Warszawa 2020, str.7.

mobilnych. Rodzice pozwalają korzystać dzieciom z urządzeń mobilnych najczęściej w ramach nagrody lub kiedy dzieci się nudzą/nie podoba im się czas spędzany z rodzicem.

- Z badania pn. „Używanie alkoholu i narkotyków przez młodzież szkolną, Raport z badań ankietowych zrealizowanych w województwie warmińsko-mazurskim ESPAD 2021” wynika, że napoje alkoholowe są najbardziej rozpowszechnioną substancją psychoaktywną wśród młodzieży szkolnej, podobnie jak ma to miejsce w dorosłej części społeczeństwa. W 2021 roku w województwie warmińsko-mazurskim próby picia miało za sobą 75,5% uczniów z młodszej grupy (14-15 lat) i 89,7% uczniów ze starszej (17-18 lat). W czasie ostatnich 30 dni przed badaniem alkohol spożywało 40,3% uczniów z młodszej grupy oraz 67,2% uczniów ze starszej grupy. Do upijania się w tym czasie przyznało się 13,1% badanych z młodszej grupy oraz 21,5% z grupy starszej.
- Według stanu na 31 lipca 2022 r. w województwie warmińsko-mazurskim jest 81 specjalistów terapii uzależnień oraz 26 w trakcie szkolenia.
- W 2021 r. w województwie warmińsko-mazurskim funkcjonowały podmioty na rzecz osób uzależnionych, m.in.:

	Liczba podmiotów			
	2018	2021	Zmiana 2018-2021	
			różnica	różnica %
Ośrodki Lecznictwa Odwykowego	36	40	+4	11%
Stowarzyszenia abstynenckie	4	8	+4	50%
Kluby abstynenckie	10	10	-	-

Badanie potrzeb i realizacji usług społecznych w województwie

- W październiku 2022 r. Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie zrealizował badanie pn. „Diagnoza potrzeb i realizacji usług na rzecz mieszkańców gmin województwa warmińsko-mazurskiego”. Kwestionariusz ankiety skierowany został do urzędów miast/gmin województwa warmińsko-mazurskiego.
- Z badania wynika, że największe potrzeby w zakresie wsparcia osób z zaburzeniami psychicznymi i w kryzysie psychicznym dotyczą rozwoju następujących usług społecznych:
 - konsultacje i poradnictwo psychiatryczne
 - usługi sąsiedzkie
 - usługi dla osób w sytuacjach kryzysowych, np. poradnictwo, konsultacje, grupy wsparcia, telefon zaufania/telefoniczna interwencja kryzysowa -
 - mieszkania chronione/wspomagane: treningowe i wspierane
 - specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób z zaburzeniami psychicznymi
 - usługi transportowe.

W poniższej tabeli przedstawiono pozostałe usługi społeczne skierowane do osób z zaburzeniami psychicznymi i w kryzysie psychicznym oraz zapotrzebowanie na ich realizację w gminach województwa warmińsko-mazurskiego.

Tabela 4. Diagnoza potrzeb i realizacji usług na rzecz mieszkańców gmin województwa warmińsko-mazurskiego – usługi na rzecz z zaburzeniami psychicznymi i w kryzysie psychicznym

Lp.	Usługa	Liczba gmin, na terenie których realizowane są dane usługi				Liczba gmin, na terenie których usługi nie są realizowane ale jest na nie zapotrzebowanie	Liczba gmin, na terenie których usługi nie są realizowane i nie ma na nie zapotrzebowania
		Tak, ogółem	Tak, poziom niski	Tak, poziom średni	Tak, poziom wysoki		
1	Konsultacje i poradnictwo psychiatryczne	23	12	10	1	52	6
2	Usługi sąsiedzkie	21*	9	9	2	24	25
3	Usługi dla osób w sytuacjach kryzysowych, np. poradnictwo, konsultacje (w tym specjalistyczne), grupy wsparcia, telefon zaufania/telefoniczna interwencja kryzysowa	37*	4	24	7	22	11
4	Mieszkania chronione/wspomagane: treningowe i wspierane	37	10	11	16	19	11
5	Specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób z zaburzeniami psychicznymi	25	0	8	15	18	38
6	Usługi transportowe	38*	5	22	10	18	9
7	Telemedycyna	21*	7	11	2	13	23
8	Grupy wsparcia/ grupy samopomocowe	34	9	19	6	10	19
9	Interwencja kryzysowa	43	3	26	14	10	7
10	Usługi teleopiekuńcze	48	5	16	27	8	18
11	Usługi edukacyjne (kursy, szkolenia, warsztaty itp.)	59*	8	35	15	8	7
12	Wypożyczalnie sprzętu rehabilitacyjnego, pielęgnacyjnego, ortopedycznego, itp.	36*	7	21	7	7	7
13	Usługi rehabilitacyjne	46	12	24	10	6	9
14	Konsultacje i poradnictwo psychologiczne	67*	10	41	14	6	0
15	Konsultacje i poradnictwo prawne	71	7	43	21	4	0
16	Usługi w zakresie aktywności rekreacyjnej (place zabaw, parki, siłownie zewnętrzne, orliki itp.)	76	4	28	44	4	0
17	Usługi w zakresie organizacji czasu wolnego (zajęcia plastyczne, taneczne, muzyczne, wernisaże, kluby czytelników itp.)	76	12	32	31	2	1
18	Konsultacje i poradnictwo pedagogiczne	61*	4	36	17	1	4
19	Usługi w zakresie aktywności sportowej (kluby sportowe, zajęcia sportowe, turnieje, sekcje sportowe, itp.)	77*	9	30	35	1	1

* niektóre gminy nie określiły poziomu realizacji usługi

REKOMENDACJE WYNIKAJĄCE Z DIAGNOZY

1. Wsparcie osób z zaburzeniami psychicznymi oraz osób w kryzysie psychicznym w miejscu zamieszkania.
2. Realizacja programów usamodzielniających i prozatrudnieniowych.
3. Wsparcie rodzin pełniących funkcje opiekuńcze nad osobami z zaburzeniami psychicznymi i w kryzysie psychicznym.
4. Rozwój dziennych form wsparcia typu ŚDS czy kluby samopomocy.
5. Deinstytucjonalizacja świadczenia usług zdrowotnych i opieki długoterminowej, w tym środowiskowych form opieki dla osób z zaburzeniami i chorobami psychicznymi, w celu poprawy ich dostępności i jakości poprzez inwestycje w infrastrukturę (w tym zakup sprzętu i aparatury medycznej), jak również rozwój Centrów Zdrowia Psychicznego.
6. Zwiększenie dostępu do opieki długoterminowej świadczonej w miejscu zamieszkania.
7. Stałe wzmacnianie kompetencji kadr na potrzeby świadczenia usług w społeczności lokalnej na rzecz osób z zaburzeniami psychicznymi i w kryzysie psychicznym.

OBSZAR 5 – OSOBY W KRYZYSIE BEZDOMNOŚCI

Charakterystyka grupy

Według „Informacji dotyczącej problematyki bezdomności w województwie warmińsko-mazurskim (stan na 31 grudnia 2021 r.)”:

- W latach 2018-2021 zaobserwować można spadek o 6,5% liczby osób będących w kryzysie bezdomności. W roku 2018 liczba osób pozostających w kryzysie bezdomności wynosiła 1247 osób, natomiast w 2021 roku – 1166.
- Wśród osób będących w kryzysie bezdomności zdecydowaną większość stanowią mężczyźni. Według stanu na 31 grudnia 2021 roku w regionie było ich 1042 – o 5,36% mniej w stosunku do 2018 r.
- W latach 2018-2021 można zaobserwować także sukcesywny spadek liczby kobiet w kryzysie bezdomności. Na dzień 31 grudnia 2021 r. odnotowano ich 114, tj. o 14,92 % mniej niż w 2018 r.).
- W 2021 r. w województwie odnotowano 10 dzieci pozostających w kryzysie bezdomności, przebywających z matkami w placówkach, dla porównania w roku 2018 było to 12 dzieci.
- W latach 2018-2021 najliczniejszą grupę osób będących w kryzysie bezdomności stanowiły osoby powyżej 50 r.ż.
- Większość osób w kryzysie bezdomności legitymuje się wykształceniem podstawowym oraz zawodowym, a zanikoma wykształceniem wyższym (na przestrzeni 2018-2021 liczba ta wahała się w granicach 8-15 osób).
- Najczęściej wskazywanymi przez ośrodki pomocy społecznej przyczynami bezdomności były: alkoholizm oraz choroba. Trzeba zaznaczyć, że rzadko jedna przyczyna jest powodem bezdomności. Przyczyny te bardzo często wzajemnie się warunkują i przeplatają.
- W gminach województwa warmińsko-mazurskiego realizowano 37 indywidualnych programów wychodzenia z bezdomności. W ramach realizowanych programów 10 osób podjęło terapię lub leczenie, 4 osoby podjęły zatrudnienie, 10 wyszło z kryzysu bezdomności (ukończyło pozytywnie realizację projektu). W porównaniu z rokiem 2018 zanotowano spadek indywidualnych programów wychodzenia z bezdomności o 46,4%.
- W 2021 r. w województwie warmińsko-mazurskim 503 osoby zostały objęte kontraktem socjalnym. Dla porównania w 2018 roku było to 531 osób (spadek o 28 osób, tj. o 5,27%). Obowiązek zawierania kontraktów socjalnych jest istotnym punktem w procesie pomocy osobom będącym w kryzysie bezdomności.
- Coraz większą część grupy osób w kryzysie bezdomności stanowią osoby z ograniczeniami wynikającymi z niepełnosprawności, chorób demencji, które trafiają do schronisk, z uwagi na brak miejsc w DPS-ach.
- Wzrasta liczba osób w wieku 20-30 lat uzależnionych od alkoholu, narkotyków ale również chorujących na schizofrenię. Rośnie odsetek osób z tej grupy wiekowej, które mimo posiadania pracy i możliwości usamodzielnienia się, wybierają nocowanie w noclegowniach, dzięki czemu mogą przeznaczyć pieniądze na inne cele.

Wsparcie procesu wychodzenia z bezdomności

- W 2021 roku 23 ośrodki pomocy społecznej i 2 centra usług społecznych województwa warmińsko-mazurskiego widziało potrzebę kształcenia pracowników socjalnych w ramach specjalizacji streetworking, tj. ukierunkowanie na pracę z osobami w kryzysie

bezdомności. W 2018 roku tego typu potrzebę zgłosiło 28 ośrodków pomocy społecznej.

- Podczas kontroli przeprowadzonej w 2019 r., przez Najwyższą Izbę Kontroli Delegatura w Rzeszowie pn. „Działania wspierające i aktywizujące osoby bezdomne” zauważono, że obecnie ośrodki pomocy społecznej nie mają możliwości przekazywania posiadanych materiałów innym podmiotom działającym na rzecz osób w kryzysie bezdomności. W związku z czym organizacje pozarządowe same muszą diagnozować potrzeby osób będących w kryzysie bezdomności. Przy ograniczonych zasobach (kadrowych, finansowych, itp.) ogranicza to ich zakres działalności i często sprowadza się do zaspokajania wyłącznie podstawowych potrzeb życiowych osób w kryzysie bezdomności.
- Wiele krajów od lat realizuje Projekt „Housing first – najpierw mieszkanie”. Projekt zakłada wypracowanie nowej metody rozwiązywania problemu bezdomności, w szczególności w zakresie wsparcia osób doświadczających tego kryzysu, w osiągnięciu przez nich samodzielności i pokonaniu trudności. Założono likwidację placówek tymczasowych i zastąpienie ich formami mieszkalnictwa długoterminowego. Powyższy program może rozwiązać również szereg innych problemów, które nie dotyczą wyłącznie zjawiska bezdomności, jak chociażby brak mieszkań dla młodych dorosłych. W Polsce projekt realizowany jest itp. przez Towarzystwo Pomocy im. Św. Brata Alberta.
- Kraje skandynawskie tworząc krajowe strategie przeciwdziałania kryzysowi bezdomności dużą uwagę przywiązują do problemu eksmisji, a do najważniejszych celów w zakresie walki ze zjawiskiem bezdomności jest zlikwidowanie zjawiska nocowania na ulicy oraz zredukowanie czasu, który osoby w kryzysie bezdomności spędzają w tymczasowym zakwaterowaniu do 3-4 miesięcy.

Podmioty działające na rzecz osób w kryzysie bezdomności

- W 2021 r. w województwie funkcjonowało 65 ośrodków wsparcia świadczących usługi na rzecz osób w kryzysie bezdomności, w tym:

	Liczba placówek			
	2018	2021	Zmiana 2018-2021	
			różnica	różnica %
Punkty wydawania paczek żywnościowych	25	20	-5	-20%
Punkty wydawania odzieży	25	18	-7	-28%
Jadłodajnie	18	14	-4	-22,2%
Łaźnie	11	7	-4	-36,4%
Pralnie	8	4	-4	-50%
Punkty pomocy medycznej	5	2	-3	-60%

- W 2021 r. w województwie funkcjonowały podmioty na rzecz osób w kryzysie bezdomności, itp.:

	Liczba placówek				Liczba miejsc			
	2018	2021	Zmiana 2018-2021		2018	2021	Zmiana 2018-2021	
			różnica	różnica %			różnica	różnica %
Schroniska	11	10	-1	-9,1%	551	555	+4	+0,73%
Schroniska z usługami opiekuńczymi	0	1	+1	+100%	0	15	+15	+100%
Noclegownie	7	6	-1	-14,29%	174	145	-29	-16,67%
Ogrzewalnie	4	4	0	0%	38	34	-4	-42,11%

Badanie potrzeb i realizacji usług społecznych w województwie

- W październiku 2022 r. Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie zrealizował badanie pn. „Diagnoza potrzeb i realizacji usług na rzecz mieszkańców gmin województwa warmińsko-mazurskiego”. Kwestionariusz ankiety skierowany został do urzędów miast/gmin województwa warmińsko-mazurskiego.
- Z badania wynika, że największe potrzeby w zakresie wsparcia osób w kryzysie bezdomności dotyczą rozwoju następujących usług społecznych:
 - usługi w formie placówek interwencyjnych (ogrzewalnie, noclegownie, schroniska),
 - streetworking,
 - usługi dla osób w sytuacjach kryzysowych, itp. poradnictwo, konsultacje, grupy wsparcia, telefon zaufania/telefoniczna interwencja kryzysowa,
 - mieszkania chronione/wspomagane: treningowe i wspierane,
 - interwencja kryzysowa.

W poniższej tabeli przedstawiono pozostałe usługi społeczne skierowane do osób w kryzysie bezdomności oraz zapotrzebowanie na ich realizację w gminach województwa warmińsko-mazurskiego.

Tabela 5. Diagnoza potrzeb i realizacji usług na rzecz mieszkańców gmin województwa warmińsko-mazurskiego – usługi na rzecz osób w kryzysie bezdomności

Lp.	Usługa	Liczba gmin, na terenie których realizowane są dane usługi				Liczba gmin, na terenie których usługi nie są realizowane ale jest na nie zapotrzebowanie	Liczba gmin, na terenie których usługi nie są realizowane i nie ma na nie zapotrzebowania
		Tak, ogółem	Tak, poziom niski	Tak, poziom średni	Tak, poziom wysoki		
1	Usługi w formie placówek interwencyjnych (ogrzewalnie, noclegownie, schroniska)	17	2	7	8	24	27
2	Streetworking	4	3	0	1	23	52
3	Usługi dla osób w sytuacjach kryzysowych, itp. poradnictwo, konsultacje (w tym specjalistyczne), grupy wsparcia, telefon zaufania/telefoniczna interwencja kryzysowa	37	4	24	7	18	11
4	Mieszkania chronione/wspomagane: treningowe i wspierane	37	10	11	16	14	11
5	Interwencja kryzysowa	43	3	26	14	12	7
6	Usługi transportowe	38*	5	22	10	11	9
7	Grupy wsparcia/ grupy samopomocowe	34	9	19	6	6	19
8	Wypożyczalnie sprzętu rehabilitacyjnego, pielęgnacyjnego, ortopedycznego, itp.	36*	7	21	7	5	7
9	Usługi sąsiedzkie	21	9	9	2	5	25
10	Usługi edukacyjne (kursy, szkolenia, warsztaty itp.)	59*	8	35	15	5	7
11	Konsultacje i poradnictwo psychologiczne	67*	10	41	14	3	0
12	Konsultacje i poradnictwo prawne	71	7	43	21	3	0

* niektóre gminy nie określiły poziomu realizacji usługi

REKOMENDACJE WYNIKAJĄCE Z DIAGNOZY

1. Tworzenie mieszkań wspomaganych z koszykiem usług, w których osoby będące w kryzysie bezdomności i zagrożone wykluczeniem mieszkaniowym nauczą się samodzielnego życia.
2. Upowszechnienie nowych form pracy z osobami wykluczonymi i zagrożonymi wykluczeniem społecznym typu streetworking.
3. Zapewnianie dostępu do wysokiej jakości usług profilaktycznych i interwencyjnych.
4. Doskonalenie kompetencji kadry na potrzeby świadczenia usług w społeczności lokalnej na rzecz osób w kryzysie bezdomności.

OBSZAR 6 – OBYWATELE PAŃSTW TRZECICH, W TYM MIGRANCI

Charakterystyka grupy

- Według szacunków Głównego Urzędu Statystycznego na koniec 2020 roku w Polsce mieszkało ponad 2 miliony cudzoziemców i byli oni obecni we wszystkich regionach kraju i w większości miast - także tych mniejszych.³⁵
- Z danych Narodowego Spisu Powszechnego z 2021 r. Głównego Urzędu Statystycznego wynika, że na terenie województwa warmińsko-mazurskiego przebywało 21,6 tys. cudzoziemców, w tym 3,0 tys. z krajów Unii Europejskiej i 15,9 tys. z pozostałych krajów Europy.³⁶
- Liczba osób, które posiadają ważne dokumenty potwierdzające prawo pobytu na terytorium RP wydane przez Wojewodę Warmińsko-Mazurskiego w 2021 r. wyniosła 7855, tj. dwukrotnie więcej niż w 2018 r. (3657 – w 2018 r.). Zdecydowaną największą grupę stanowili obywatele Ukrainy (4259 osób), a w dalszej kolejności Białorusi (593 osoby), Gruzji (368 osób) i Mołdawii (342 osoby). Biorąc pod uwagę wiek obcokrajowców najliczniejszą grupę stanowiły osoby w wieku 20-39 lat - 52,8% (4147 osób) oraz 40-59 lat – 31,9% (2502 osoby). Osoby starsze, w wieku 60+ stanowiły – 5,8% (452 osoby). Mężczyźni stanowili 60% (4715 osób), kobiety 40% (3140 osób).³⁷
- W 2021 r. wsparcia finansowego udzielono 1 osobie ze statusem uchodźcy oraz 1 cudzoziemcowi z ochroną uzupełniającą, w tym przekazano środki pieniężne na utrzymanie oraz pokrycie wydatków związanych z nauką języka polskiego.³⁸

Aktywność zawodowa

- Od lat Polska jest kierunkiem migracji zarobkowych dla pracowników zza wschodniej granicy. Według danych Głównego Urzędu Statystycznego w 2021 r. w województwie warmińsko-mazurskim wydano 6602 zezwolenia na pracę cudzoziemców, tj. o 334 mniej niż w 2018 r. Udział zezwoleń dla obywateli Ukrainy wyniósł 59,1%.³⁹
- W okresie I-XI 2022 r. na podstawie 14 660 oświadczeń o powierzeniu pracy cudzoziemcom mogli oni podjąć zatrudnienie na terenie województwa warmińsko-mazurskiego, 13 460 oświadczeń posłużyło do podjęcia pracy w innych województwach.⁴⁰

Uchodźcy z objętej wojną Ukrainy

- Polska jako największy z krajów zachodnich sąsiadujących z Ukrainą, jest celem nasilonej migracji osób uciekających z terenów Ukrainy, ogarniętych działaniami zbrojnymi. Od 24 lutego 2022 r., czyli początku agresji Rosji, granicę polsko-ukraińską przekroczyło ponad 6,05 mln uchodźców z Ukrainy (dane Straży Granicznej na dzień 5 września 2022 r.). Ponad 2 mln osób wróciło do Ukrainy.⁴¹

³⁵ Włączenie społeczne w Programach Regionalnych. Wspieranie integracji społeczno-gospodarczej obywateli państw trzecich. Rekomendacje Ministerstwa Funduszy i Polityki Regionalnej z 28 kwietnia 2022 r., str. 9-10

³⁶ Bank Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny

³⁷ <https://migracje.gov.pl/>, dostęp dn. 2.01.2023 r.

³⁸ MRiPS-03 Sprawozdanie roczne z udzielonych świadczeń pomocy społecznej - pieniężnych, w naturze i usługach za 2021 r.

³⁹ Zezwolenia na pracę cudzoziemców w Polsce w 2021 r., Główny Urząd Statystyczny

⁴⁰ Informacja o sytuacji na rynku pracy w województwie warmińsko-mazurskim w listopadzie 2022 r., Wojewódzki Urząd Pracy w Olsztynie, str. 11

⁴¹ „Konsekwencje społeczne i psychologiczne rozwiązań mieszkaniowych dla osób uchodźczych z Ukrainy” zrealizowanego we wrześniu 2022 r. przez Centrum Badań i Analiz Unii Metropolii Polskich im. Pawła Adamowicza

- Ostateczna skala tej migracji jest trudna do oszacowania, ze względu na charakter konfliktu i brak możliwości określenia momentu oraz warunków zakończenia działań zbrojnych, ale ma to już teraz wpływ na skalę i zakres potrzeb w zakresie polityki społecznej.⁴²
- W województwie warmińsko-mazurskim liczba zarejestrowanych wniosków o nadanie statusu cudzoziemca UKR w związku z konfliktem na Ukrainie na dzień 31.12.2022 r. wyniosła 29 873, z czego prawie 91% dotyczyło kobiet oraz dzieci i młodzieży do 18 r.ż. (najliczniejszą grupę stanowiły kobiety w wieku 18-65 lat - 46,3%).⁴³
- Liczba osób zarejestrowanych w rejestrze obywateli Ukrainy i członków ich rodzin, którym nadano status cudzoziemca na podstawie specustawy⁴⁴ w województwie warmińsko-mazurskim, według stanu na 17.01.2023 r., wyniosła 19 479 (13 022 kobiety oraz 6457 mężczyzn).⁴⁵
- Do dnia 30 listopada 2022 r. za pośrednictwem portalu praca.gov.pl odnotowane zostały 21 404 powiadomienia o powierzeniu wykonywania pracy obywatelowi Ukrainy. Najwięcej, bo 9030, tj. 42,2% ogółu powiadomień odnotował PUP w Kętrzynie, następnie MUP w Olsztynie - 3413, tj. 16,0% ogółu oraz PUP w Iławie - 1332, tj. 6,2% ogółu. Najmniej powiadomień odnotował PUP w Węgorzewie - 60, tj. 0,3% ogółu.⁴⁶
- Według stanu na koniec listopada 2022 r. w powiatowych urzędach pracy zarejestrowało się 2210 uchodźców, w tym 2006 kobiet (90,8% ogółu). Najwięcej rejestracji miało miejsce w PUP w Elblągu – 297, tj. 13,4% ogółu, a najmniej w PUP w Węgorzewie - 35, tj. 1,6% ogółu. Ogółem w całej Polsce do 30.11.2022 r. w urzędach zarejestrowało się 78 523 uchodźców, z czego 70 888 osób (90,3%) to kobiety. Udział rejestracji uchodźców w regionie do ogółu rejestracji w kraju to 2,8%.⁴⁷
- Biorąc pod uwagę wskazane przez rejestrujących się uchodźców dane dotyczące posiadanego zawodu, 48,4% ogółu osób (1070 osób) zostało zakwalifikowanych jako osoby nie wskazujące żadnego zawodu. 79 osób (3,6%) wskazało zawód „sprzedawca”, 74 osoby (3,4%) zawód „ekonomista”, 56 osób (2,5%) zawód „księgowy”. Pozostałe 861 osób wskazało inne zawody, m.in.: psycholog, pielęgniarka, kucharz, fryzjer, lekarz.⁴⁸
- W województwie warmińsko-mazurskim, w obiektach uruchomionych bezpośrednio przez Warmińsko-Mazurski Urząd Wojewódzki (29 obiektów) oraz na podstawie poleceń wydanych jednostkom samorządu terytorialnego (136 obiektów) przebywa łącznie 3390 osób (stan na dzień 18.01.2023 r.).

⁴² Włączenie społeczne w Programach Regionalnych. Wspieranie integracji społeczno-gospodarczej obywateli państw trzecich. Rekomendacje Ministerstwa Funduszy i Polityki Regionalnej z 28 kwietnia 2022 r., str. 9-10

⁴³ <https://dane.gov.pl/pl/dataset/2715,zarejestrowane-wnioski-o-nadanie-statusu-ukr>

⁴⁴ Ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa (Dz.U. z 2022 r. poz. 583)

⁴⁵ <https://dane.gov.pl/pl/dataset/2715,zarejestrowane-wnioski-o-nadanie-statusu-ukr/resource/44329/table>

⁴⁶ Informacja o sytuacji na rynku pracy w województwie warmińsko-mazurskim w listopadzie 2022 r., Wojewódzki Urząd Pracy w Olsztynie, str. 11

⁴⁷ Tamże

⁴⁸ Tamże

REKOMENDACJE WYNIKAJĄCE Z DIAGNOZY

1. Rozwój usług dla obywateli państw trzecich, w tym migrantów (z uwzględnieniem specyfiki migracji do regionu oraz wyzwań i potrzeb jakie się pojawiają), które pozwolą im na lepsze funkcjonowanie w polskim społeczeństwie.
2. Zatrudnianie osób z Ukrainy znających język polski w stopniu komunikatywnym jako osób pracujących w podmiotach opieki zdrowotnej i podmiotach/instytucjach świadczących usługi społeczne.
3. Budowanie potencjału instytucjonalnego i wzmacnianie współpracy międzyinstytucjonalnej na rzecz integracji obywateli państw trzecich.

PODMIOTY EKONOMII SPOŁECZNEJ JAKO REALIZATORZY USŁUG SPOŁECZNYCH

- Sektor pozarządowy województwa warmińsko-mazurskiego tworzą podmioty o różnym statusie prawnym, głównie zaś stowarzyszenia i organizacje społeczne oraz fundacje. Liczba organizacji pozarządowych w województwie warmińsko-mazurskim co roku wzrasta. Zgodnie z danymi Urzędu Statystycznego w Olsztynie na dzień 31 grudnia 2021 r. w rejestrze figurowało 5117 stowarzyszeń i organizacji społecznych aktywnie prowadzących działalność oraz 774 fundacje, łącznie 5891 podmiotów. W porównaniu z rokiem 2018 liczba aktywnie działających organizacji pozarządowych wzrosła o 230.
- W województwie warmińsko-mazurskim na koniec 2021 r. funkcjonowały cztery akredytowane Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej (w czterech subregionach: olsztyńskim, elbląskim, ełckim i nidzickim) oraz 9 Inkubatorów Przedsiębiorczości Społecznej. W 2021 r. wsparciem ośrodków objętych było łącznie 77 podmiotów ekonomii społecznej. Dodatkowo OWES-y objęły swoim wsparciem łącznie 444 osoby zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym.
- Z danych Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Olsztynie wynika, iż w projektach zakończonych przez OWES-y w I edycji (2015-2018), liczba miejsc pracy utworzonych w przedsiębiorstwach społecznych wynosiła 404. Na dzień 31 grudnia 2020 roku liczba utworzonych miejsc pracy w PS wynosiła 259. Są to dane dotyczące utworzonych miejsc pracy już w nowych projektach rozpoczętych w II edycji konkursu (2019-2023). Zakłada się, że w ramach II edycji, w ciągu kolejnych 3 lat powstaną 454 miejsca pracy zarówno w nowych, jak i istniejących przedsiębiorstwach społecznych. W 2021 r. w przedsiębiorstwach społecznych utworzono 89 nowych miejsc pracy.
- W 2021 roku w ramach usług wsparcia świadczonych przez OWES-y i działań koordynacyjnych ROPS w Olsztynie realizowano szkolenia, działania animacyjne oraz doradztwo, w ramach którego 665 pracowników i przedstawicieli PES oraz PS podniosło swoje kompetencje.
- Ośrodki wsparcia ekonomii społecznej w 2021 r. przygotowały 149 liderów do realizowania zadań w sektorze ekonomii społecznej.
- Ponadto, na terenie województwa warmińsko-mazurskiego aktywnie działa 21 powiatowych zespołów ds. ekonomii społecznej. Zespoły działają prawie we wszystkich powiatach województwa warmińsko-mazurskiego (oprócz powiatu nowomiejskiego), w efekcie odsetek powiatów, w których aktywnie działają powiatowe zespoły wyniósł w 2021 r. - 95%.
- W województwie od 2016 r. funkcjonuje Regionalna Platforma Współpracy na Rzecz Rozwoju Ekonomii Społecznej, która w 2021 r. skupiała w swoich szeregach 78 podmiotów ekonomii społecznej (CIS, KIS, WTZ, ZAZ i ŚDS).
- Z zebranych przez ROPS w Olsztynie danych ankietowych wynika, że na terenie województwa w 2021 roku 20 JST (6 powiatów i 14 gmin, co stanowi 14,6% wszystkich powiatów i gmin) zleciło PES i PS realizację usług społecznych. W 2021 r. powiaty i gminy zleciły 60 podmiotom ekonomii społecznej świadczenie realizacji usług użyteczności publicznej i realizację zadań publicznych w zakresie rozwoju lokalnego.
- Z dokonanej przez ROPS analizy działalności przedsiębiorstw społecznych wynika, że najwięcej PS świadczy usługi w zakresie: edukacji publicznej – 22 PS, kultury fizycznej i turystyki – 21 PS, kultury – 20 PS oraz pomocy społecznej – 11 PS.⁴⁹

⁴⁹ Usługi społeczne sklasyfikowano zgodnie z zapisami ustawy z dnia 19 lipca 2019 r. o realizowaniu usług społecznych przez centrum usług społecznych.

- Zauważa się niewystarczający popyt na dobra i usługi PES i PS, na który wpływa również niska rozpoznawalność ekonomii społecznej i niski stopień wiedzy na temat ekonomii społecznej w społeczeństwie.
- Mamy niedostateczną liczbę silnych liderów w społecznościach lokalnych, którzy byliby gotowi do założenia i prowadzenia przedsiębiorstw społecznych.
- Choć od lat podejmowane są działania, które mają przelożyć się na wzrost zamówień z sektora publicznego, to osiągnięte efekty są nadal niewystarczające. Jednym z kluczowych czynników jest zbyt mała skala społecznie odpowiedzialnych zamówień publicznych.
- Podobnie, jak w innych regionach kraju niewystarczająco rozwinięta jest współpraca sektora ekonomii społecznej z biznesem komercyjnym (choć w regionie występują przykłady „dobrych praktyk”). Brakuje mechanizmów współpracy oraz świadomości wzajemnych korzyści. Przedsiębiorcy społeczni i komercyjni często nie widzą możliwości, a nawet potrzeby podejmowania współpracy.⁵⁰
- W 2021 r w województwie warmińsko-mazurskim funkcjonowały następujące podmioty ekonomii społecznej⁵¹:

	Liczba placówek			
	2018	2021	Zmiana 2018-2021	
			różnica	różnica %
Przedsiębiorstwa posiadające status przedsiębiorstwa społecznego (PS)	82	91	+9	+11%
Spółdzielnie socjalne	82	67	-15	-18,3%
Spółdzielnie inwalidów i niewidomych	5	5	-	-
Zakłady pracy chronionej	43	35	-8	-18,6%
Centra Integracji Społecznej	10	10	-	-
Kluby Integracji Społecznej	49	47	-2	-4,1%
Warsztaty Terapii Zajęciowej	35	35	-	-
Zakłady Aktywności Zawodowej	9	9	-	-
Spółdzielnie pracy	15	15	-	-
Spółki NON-PROFIT	13	14	+1	+7,7%
Koła gospodyń wiejskich*	330	392	+62	+18,8%
Stowarzyszenia i organizacje społeczne	4921	5117	+196	+4%
Fundacje	625	774	+149	+23,8%

*Dane za 2020 r.

⁵⁰ Ewaluacja funkcjonowania systemu wsparcia ekonomii społecznej w województwie warmińsko-mazurskim”. Raport końcowy, Stowarzyszenie Wspierania Inicjatyw Lokalnych CAL, 2020 s.72.

⁵¹ Dane z Raportu o stanie ekonomii społecznej i solidarnej w województwie warmińsko-mazurskim w 2021 roku. Monitoring Wojewódzkiego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej i Solidarnej Warmia i Mazury 2021-2025.

REKOMENDACJE WYNIKAJĄCE Z DIAGNOZY

- Pożądane jest utrzymanie i dalszy rozwój cennych zasobów i rozwiązań organizacyjnych wypracowanych w ramach systemu wsparcia ekonomii społecznej w regionie. Niektóre z tych rozwiązań mają charakter autorski, tzn. zostały wypracowane i wdrożone przez podmioty z województwa warmińsko-mazurskiego, a następnie zaimplementowane do systemu wsparcia ekonomii społecznej.⁵²
- Działania w obszarze koordynacji systemu wsparcia ekonomii społecznej powinny być rozwijane, a pozycja ROPS jako pełniącego rolę głównego koordynatora tego procesu powinna zostać wzmocniona w nowej perspektywie finansowej UE na lata 2021-2027.⁵³
- Na poziomie regionalnym istotne jest stałe budowanie i wzmacnianie powiązań pomiędzy jednostkami reintegracyjnymi i przedsiębiorstwami społecznymi. Istotną rolę w tym procesie powinny pełnić ośrodki wsparcia ekonomii społecznej.
- Wskazane jest zwiększenie poziomu wiedzy na temat ekonomii społecznej w środowisku JST, w tym na temat korzyści płynących ze stosowania aspektów i klauzul społecznych, jak również zlecenia zadań publicznych PES/PS.⁵⁴
- Rekomendowane jest również zwiększenie poziomu wiedzy na temat możliwości i sposobów współpracy sektora ekonomii społecznej z biznesem komercyjnym. Co istotne, tego rodzaju działania powinny być skierowane do przedsiębiorców społecznych i tradycyjnych.⁵⁵ Istnieje potrzeba tworzenia partnerstw zarówno społecznych, jak i partnerstw z przedsiębiorcami w celu realizacji usług społecznych.
- Wskazane jest planowanie różnych form usług opiekuńczych i wspomagających osoby o ograniczonej samodzielności, które będą realizowane przez podmioty ekonomii społecznej, w kontekście działań związanych z procesem deinstytucjonalizacji oraz wymogów w zakresie interwencji w ramach Funduszy Europejskich w nowej perspektywie finansowej.
- Istnieje potrzeba zapewnienia ciągłości finansowania systemu wsparcia ekonomii społecznej, jak również zapewnienie dostępności środków finansowych z funduszy unijnych przeznaczonych na rozwój przedsiębiorstw społecznych, które mogą być realizatorami usług społecznych.
- Istotna jest realizacja wsparcia skierowanego do nowych i obecnych liderów, które pozwolą zapewnić rozwój oraz utrzymają ich w pracy na rzecz ekonomii społecznej i społeczności lokalnych.
- Istotne jest zwiększenie wykorzystania potencjału ekonomii społecznej przez instytucje pomocy i integracji społecznej oraz rynku pracy dla rozwoju usług społecznych m.in. poprzez włączenie podmiotów ekonomii społecznej w realizację usług społecznych przy współpracy z centrami usług społecznych.

⁵² „Ewaluacja funkcjonowania systemu wsparcia ekonomii społecznej w województwie warmińsko-mazurskim”. Raport końcowy, Stowarzyszenie Wspierania Inicjatyw Lokalnych CAL, 2020 s.70.

⁵³ Tamże, s.76.

⁵⁴ Tamże, s. 70.

⁵⁵ Tamże.